

El règim d'oficialitat lingüística a Catalunya durant la Segona República espanyola

The legal framework for official language status in Catalonia under the Second Spanish Republic

per Daniel Escribano

Universität Konstanz

RESUM:

Aquest article intenta reconstruir el concepte d'oficialitat lingüística durant la Segona República espanyola a Catalunya. Partint dels orígens del concepte en el llenguatge polític i jurídic espanyol des del tombant del segle XIX al XX, l'article analitza els textos jurídics bàsics del règim del 14 d'abril a Catalunya, amb atenció especial a l'estatut jurídic de la llengua catalana.

PARAULES CLAU:

Llengua oficial, conflicte lingüístic, català, castellà, Segona República espanyola.

ABSTRACT:

This article attempts a reconstruction of the concept «official language» in relation to Catalan under the Second Republic. Beginning with an analysis of the uses of the term, in both political and legal language, at the turn of the century, when the concept originated, it goes on to dissect the main legislative and related texts produced during the years of the Republican régime.

KEY WORDS:

Official language, language conflict, Catalan, Spanish, Second Spanish Republic.

Sobre els orígens del concepte de llengua oficial

El concepte de *llengua oficial* fou introduït pel catalanisme polític a la dècada de 1880 com a expressió sintètica de les reivindicacions de l'ús de la llengua catalana a tots els àmbits socials i, en particular, als de caràcter administratiu.¹ Durant el període iniciat amb els decrets de Nova Planta, el castellà s'havia anat imposant *de facto* com a llengua de les institucions públiques, però no fou fins després de l'emergència i consolidació del catalanisme com a moviment polític de masses, fortament implantat a les institucions catalanes, que el règim espanyol considerà necessari d'explicitar jurídicament aquell caràcter per al castellà. Significativament,

1. Vegeu P. ANGUERA, *El català al segle XIX. De llengua del poble a llengua nacional*, Barcelona, Empúries, 1997, 237-242.

totes les reivindicacions d'oficialització del català es fonamentaven jurídicament en l'absència de disposicions regulatòries dels usos lingüístics oficials.² En probable resposta a això, ja l'Ordre reial de 19 de desembre de 1902 s'havia referit a les llengües diferents del castellà com a «idioma distinto del oficial» (núm. 3),³ pressuposant una inexistent declaració prèvia d'oficialitat del castellà. Durant la dictadura de Primo de Rivera se succeïren les disposicions infralegals (Decret reial de 18 de setembre de 1923,⁴ Circular de 20 d'octubre de 1923,⁵ Ordre reial de 2 de gener de 1924,⁶ Decret reial de 31 d'octubre de 1924,⁷ Decret reial d'11 de juny de 1926⁸) que es referien al castellà com a idioma oficial, fins que l'abandonat Avantprojecte de Constitució de la monarquia⁹ dedicà un article específic (el 8) a declarar que «el idioma oficial de la nación española es el castellano».

Una mirada al constitucionalisme europeu del període d'entreguerres ens porta a la conclusió que la introducció del concepte de *llengua oficial* o *llengua estatal* a les mateixes lleis fonamentals dels estats, si bé fou acompanyada del reconeixement constitucional de llengües altres que la que fins aleshores havia estat considerada implícitament com la llengua de les institucions de l'Estat, també implicà l'explicitació de la voluntat de garantir la preeminència d'aquest idioma en un context de potencial qüestionament polític. En aquest sentit, podríem esmentar la llei constitucional federal d'Àustria, d'1 d'octubre de 1920, l'article 8 de la qual declarava que «[d]ie deutsche Sprache ist, unbeschadet der sprachlichen Minderheiten bundesgesetzlich eingeräumten Rechte, die Staatsprache der

2. Així, durant la segona assemblea de la Unió Catalanista, que tingué lloc a Reus (Baix Camp) els dies 28 i 29 de maig de 1893, el membre de la ponència Lluís Durán y Ventosa argumentà que «[n]i en la Constitució de la monarquia, ni en la llei municipal, ni en cap altra, hem vist que s'obligui als municipis á usar la llengua castellana» (*Assambleas catalanistas [segona]. Reus. Deliberacions y acorts*, Barcelona, Imprempta La Renaixensa, 1895, 44). L'any 1910, amb motiu del debat a la Diputació Provincial de Barcelona d'una proposició presentada l'11 de gener pel diputat de la Unió Catalanista Manuel Folguera i el nacionalista republicà Antoni Suñol, en què es proposava de declarar «co-oficial» la llengua catalana, el president de la corporació, el regionalista E. Prat de la Riba, «se opuso á que fuese aceptada la palabra “cooficialidad” por entender que al admitirla se declaraba oficial la lengua castellana, declaración que en lo que á las Corporaciones populares se refiere, hasta el presente no se ha hecho por ninguna ley, ni Real decreto ni Real orden» («Sesión pública ordinaria de la Diputación provincial de once de enero de mil novecientos diez», Diputación Provincial de Barcelona, *Actas de las sesiones celebradas desde el día 9 de marzo de 1909 á 15 de febrero de 1910*, Barcelona, 1910, 266-267, Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona).

3. *Gaceta de Madrid* (GM) 356, 22-12-1902, 1061.

4. GM 262, 19-09-1923, 1146 (art. 2).

5. GM 300, 27-10-1923, 375.

6. GM 18, 18-01-1924, 300.

7. GM 310, 5-11-1924, 586-597 (art. 6).

8. GM 163, 12-06-1926, 1510 (art. 1).

9. «Constitución de la monarquía española», *Anteproyecto de Constitución de la Monarquía Española y otras Leyes complementarias presentados a la Asamblea Nacional por la Sección 1.ª y leídos en la sesión celebrada el sábado 6 de julio de 1929*, Madrid, Nueva Imprenta Radio S.A., s/d, 7-46.

Republik»,¹⁰ o la Constitució de la ciutat lliure de Danzig, de 17 de novembre del mateix any, l'article 4 de la qual establia que «[d]ie Amtssprache ist Deutsch» («la llengua oficial és l'alemany»), per més que anunciés que «[d]em polnisch sprechenden Volksteil wird durch die Gesetzgebung und Verwaltung seine freie volkstümliche Entwicklung, besonders der Gebrauch seiner Muttersprache beim Unterricht, sowie bei der inneren Verwaltung und der Rechtspflege gewährleistet».¹¹

El règim lingüístic al programa del govern de la República catalana

Durant la seva breu existència, el govern de la República catalana constituït el 14 d'abril de 1931 també elaborà un esborrany sense datar sobre el règim lingüístic del projectat Estat català de la Confederació ibèrica. Devem la troballa d'aquest document a Francesc Bonamusa, qui, tanmateix, no ens en dóna el text original, sinó que només ens reporta que s'hi «establia que la llengua catalana era l'oficial a tots els territoris de la República catalana i que l'espanyola seria cooficial amb la catalana en totes les relacions amb el poder federal i en totes les esferes administratives i de govern» que en depenguessin; que «la llengua espanyola s'ensenyaria a les escoles de la manera que es determinés més endavant, tot i que el govern de la República catalana atendria els nuclis d'infants que per raó de llengua no poguessin seguir l'ensenyament general», i que, en un «afegit transitori, s'indicava que la llengua espanyola s'admetria en els serveis administratius i de justícia en totes les ocasions i circumstàncies en què l'espanyol fos necessari [...] mentre es produïa el règim de traspàs de l'espanyol al català».¹² En comparació de les previsions lingüístiques de les dues propostes anteriors del constitucionalisme català contemporani, val a dir que les Bases per a la Constitució regional catalana, aprovades a la primera assemblea de la Unió Catalanista, que tingué lloc a Manresa (Bages) entre el 25 i el 27 de març de 1892, resultaven més ambiciosos, atès que la base 3a preveia explícitament que «[l]a llengua catalana será la única que ab carácter oficial podrá usar-se á Catalunya y en las relaciones d'aquesta región ab lo Poder central».¹³

10. «Gesetz vom 1. Oktober 1920, womit die Republik Österreich als Bundesstaat eingerichtet wird (Bundesverfassungsgesetz)», *Staatsgesetzblatt für die Republik Österreich* 140, 5-10-1920, 1791-1809. «La llengua alemanya és, sens perjudici dels drets garantits federalment a les minories lingüístiques, la llengua estatal de la República.»

11. «La legislació i l'Administració garanteixen a la part del país de parla polonesa el desenvolupament lliure dels seus costums, especialment l'ús de la seva llengua materna a l'ensenyament, com també a la seva administració interna.» *Apud* P. HÄBERLE, «Sprachen-Artikel und Sprachenprobleme in westlichen Verfassungsstaaten – eine vergleichende Textstufenanalyse», dins E. BREM, J. N. DRUEY, E. A. KRAMER i I. SCHWANDER (ed.), *Festschrift zum 65. Geburtstag von Mario M. Pedrazzini*, Berna, Stämpfli Verlag, 1990, 112, n. 26.

12. F. BONAMUSA, «Presidència (1931-1939)», dins F. BONAMUSA (dir.), *Generalitat de Catalunya. Obra de govern 1931-1939 [I]*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Secretaria de Presidència, 2006, 25.

13. UNIÓN CATALANISTA, *Bases pera a la Constitució Regional Catalana acordadas per la Asamblea de Delegats celebrada á Manresa durant los dias 25, 26 y 27 de mars de 1892*, Barcelona, Imp. La Renaixensa, s/d.

mentre que, en aquest esborrany, hom preveia la «cooficialitat» –segons el report de Bonamusa–, que no queda clar si cal entendre com l'ús de tots dos idiomes. Pel que feia al règim lingüístic de l'ensenyament, l'esborrany no era tan clar com l'article 195 de la Constitució provisional de la República catalana, aprovada per l'Assemblea Constituent del separatisme català a l'Havana, la qual tingué lloc entre el 30 de setembre i el 2 d'octubre de 1928,¹⁴ però hi coincidia bàsicament. En efecte, tot i que l'esborrany no especificava en quina llengua s'impartiria la docència, el fet que el govern preveïés que «la llengua espanyola s'ensenyaria a les escoles» sembla indicar que hom pressuposava que, com a norma general, l'ensenyament seria en català. A més, ara es concretava que aquesta prescripció s'acompliria tal com el legislador o l'executiu decidissin en l'exercici de les seves funcions, la qual cosa els deixava un marge d'autonomia més gran. Cal fer notar, a més, que el compromís del govern de la República catalana d'atendre «els nuclis d'infants que per raó de llengua no poguessin seguir l'ensenyament general» no significava necessàriament que aquests infants haguessin de rebre l'ensenyament en llur llengua. Més aviat sembla indicar que el govern preveia un sistema d'ensenyament adequat a llurs necessitats específiques, però que no prejudicava la llengua o llengües que s'hi haurien d'utilitzar.

Finalment, el fet d'admetre transitòriament l'ús de l'espanyol a l'Administració era una mesura que permetia garantir la seguretat jurídica dels ciutadans de llengua castellana sense qüestionar el principi d'oficialitat del català. En aquest sentit, és especialment significatiu que aquesta disposició figurés en un afegit transitori, per tal com se'n pot induir que, quan la catalanització lingüística de la societat catalana fos total, aquesta mesura ja no seria necessària i, doncs, desapareixeria de l'ordenament jurídic. Així mateix, cal dir que els criteris del govern de la República catalana –ni cap dels projectes i normes amb caràcter lingüístic ulteriors– no contenien cap esment a la realitat lingüística occitana de l'Aran.

Els decrets del Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts espanyol sobre l'ensenyament

La primera norma jurídica favorable a les llengües peninsulars diferents del castellà des del 18 de setembre de 1923 no arribà fins després de la proclamació de la República catalana i de la República espanyola, i es limità a l'àmbit de l'ensenyament. En efecte, pel Decret de 29 d'abril de 1931,¹⁵ el govern provisional de la República espanyola derogà «todas las disposiciones dictadas desde 18 de Septiembre de 1923 contra el uso del catalán en las Escuelas primarias» (art. 1). Pel que feia a les disposicions positives, el Decret prescrivía que, a «las Escuelas maternas y de párvulos de Cataluña la enseñanza se dará exclusivamente en lengua materna, catalana o castellana» (art. 2), com també a l'ensenyament primari, per bé que es preveia d'in-

14. *Constitució Provisional de la República Catalana, aprovada per l'Assemblea Constituent del separatisme català reunida a l'Havana durant els dies 30 de setembre, 1 i 2 d'octubre de 1928*, l'Havana, Imp. Serrano Editorial, 1928.

15. GM 120, 30-04-1931, 413-414.

troduir-hi gradualment també l'estudi i ús vehicular de l'espanyol per als alumnes «catalanes» (*sic*) a partir dels vuit anys (art. 3), però no establia la mateixa previsió quant a l'ensenyament i ús del català per als alumnes de llengua no catalana. Finalment, a l'article addicional del Decret, l'executiu espanyol es comprometia que «justificándose en otro territorio del Estado la misma necesidad que en Cataluña y formulada la petición, el Gobierno resolverá aplicando el espíritu de los artículos anteriores, en armonía con la difusión y circunstancias del idioma respectivo».

Amb l'objectiu de possibilitar la formació en llengua catalana dels mestres, i a petició del conseller d'Instrucció Pública de la Generalitat,¹⁶ el 9 de juny de 1931, el govern provisional de la República aprovà un decret¹⁷ pel qual s'establien càtedres de català a totes les escoles normals de Catalunya (art. 1) i se n'encomanava la inspecció a Pompeu Fabra (art. 3). I, pel Decret de 22 d'agost,¹⁸ el Ministeri facultà la Generalitat perquè «organice en Barcelona, con carácter de ensayo pedagógico, una Escuela Normal de Maestros y Maestras» (art. 1), formada a partir dels mestres de les mateixes escoles normals (art. 2), el programa de la qual hauria de tenir almenys les mateixes matèries «que constituyan el plan de enseñanza de las demás Normales» i hauria d'ésser aprovat pel Ministeri (art. 4). Quant a l'ensenyament secundari, pel Decret de 9 d'octubre, el Ministeri autoritzà la Generalitat a crear «un Instituto-Escuela de Segunda enseñanza con el carácter de ensayo pedagógico» amb «la organización y facultades que se establecen y disponen en el Decreto de 10 de Mayo de 1918, creando el Instituto - Escuela de Madrid».¹⁹ Val a dir, però, que el govern espanyol no especificava en cap dels dos casos com s'havien de finançar aquests centres ni quina administració se n'havia de fer càrrec, per bé que el Projecte de la Generalitat, per crear l'Escola Normal, preveia que la Secció de Finances s'encarregaria d'aconseguir un crèdit per sufragar-ne les despeses.²⁰ En realitat, quant a l'Institut Escola, el Ministeri exceptuava explícitament de la remissió al Decret de 10 de maig de 1918 la qüestió referent a «los gastos que origine la creación y sostenimiento de este nuevo Centro docente». I és que l'aparat segon de l'article 13 del Decret esmentat especificava que el finançament de l'Institut Escola de Madrid aniria a càrrec dels pressupostos generals de l'Estat.²¹ Segons Anna Sallés,²² tant a l'Escola Normal com a l'Institut Escola, el qual inicià la seva activitat el 3 de febrer de 1932, les classes s'impartiren en català. Quant a

16. Vegeu GENERALITAT DE CATALUNYA, *L'obra de cultura*, Barcelona, Tipografia Occitània, 1932, 45.

17. GM 161, 10-06-1931, 1285.

18. GM 241, 29-08-1931, 1496.

19. GM 283, 10-10-1931, 185.

20. Quant al pagament dels professors complementaris i especials, la Generalitat establí que aniria a càrrec del pressupost «de l'extingida Diputació de Barcelona». Generalitat de Catalunya, *L'obra de cultura...*, 133, 136-137.

21. GM 131, 11-05-1918, 402-404.

22. A. SALLÉS, «Ensenyament (1931-1939)», dins F. BONAMUSA (dir.), *Generalitat de Catalunya. Obra de govern 1931-1939 [III]*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Secretaria de Presidència, 2009, 104, 111.

l'ensenyament superior, tot just proclamada la República, el claustre de la Universitat de Barcelona introduí el català a les aules,²³ el qual «fou adoptat com a llengua d'ensenyament en la majoria de les càtedres».²⁴

Tanmateix, pel que fa a les previsions lingüístiques del Decret de 29 d'abril, l'any 1937, el conseller de Cultura de la Generalitat, Antoni M. Sbert, denunciaria que només s'havien complert «a les Institucions de la Generalitat».²⁵ Quant a l'article addicional, sobre extensió del Decret a altres territoris de l'Estat, el maig de 1931, la revista mallorquina *La Nostra Terra* informava que la Diputació Provincial de Balears i diversos ajuntaments i entitats culturals havien demanat que el Decret s'apliqués també a les illes Balears i Pitiüses i que el ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts del govern provisional de la República, el català Marcel·lí Domingo, s'havia compromès a presentar la petició al Consell de Ministres.²⁶ Igualment, el 6 de maig de 1931, el ple de l'Ajuntament de València aprovà per unanimitat una proposta de l'alcalde, el radical blasquista Agustí Trigo, que adreçava «una petició al Govern de la República per a que lo mateix que ha fet en Catalunya, i en altres regions, se faça extensiu a les escoles valencianes el decret sobre bilingüisme per les raons que l'han motivat».²⁷ Tanmateix, segons reporta Cucó,²⁸ la resposta del Ministeri fou negativa en tots dos casos, amb el pretext que ni a les illes ni al País Valencià hi havia «entitats culturals solvents» que «preparessen la implantació» del Decret.²⁹

Aspectes lingüístics del Projecte de l'Estatut de Catalunya

Després de les negociacions entre els governs de les repúbliques catalana i espanyola, la República catalana quedà dissolta i fou substituïda per la Generalitat de Catalunya com a organisme preautonòmic, amb Francesc Macià com a president. D'acord amb el Decret de la Generalitat de 28 d'abril,³⁰ aquesta assumia les

23. SALLÉS, «Ensenyament...», 113.

24. A. RIBAS I MASSANA, *La Universitat Autònoma de Barcelona (1933-1939)*, Barcelona, Edicions 62, 1976, 73.

25. ANTONI M. SBERT, «Organització de l'obra cultural», *Nova Iberia* 3/4, s/d [1937], 12.

26. «El Decret de bilingüisme», *La Nostra Terra* 41, maig de 1931, 162.

27. «L'Ajuntament de València i l'Estatut», reproduït a A. CUCÓ, *El valencianisme polític 1874-1936*, Barcelona, Lavínia, 1971, 381-382.

28. CUCÓ, *El valencianisme...*, 201, n. 39.

29. Una anècdota reportada per la revista *La Nostra Terra* suggereix que les raons del govern de la República eren de caràcter més polític que no merament tècnic. En efecte, segons aquest report, en un sopar ofert a Barcelona en honor del ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts, aquest «s'estengué en consideracions encertades entorn de la pedagogia lògica que imposa l'ensenyança en la llengua materna de l'infant», per la qual cosa «sembla que va acostar-se-li qualque mallorquí que l'havia escoltat i aplaudit, per demanar-li com era, doncs, que allò tan natural a Catalunya no se'ns estengués a Mallorca». D'acord amb la versió de *La Nostra Terra*, la resposta del ministre fou la següent: «Veurà, a Madrid, com que encara no han decidit sobre si vostès havien de participar de la cultura castellana o de la catalana, hem optat per deixar-los, mentrestant, sense cultura...». «En el cancell de l'estiu», *La Nostra Terra* 90, juny de 1935, 202.

30. *Butlletí de la Generalitat de Catalunya* (BGC) 1, 3-05-1931, 1-4.

competències en «totes les qüestions d'interès per a Catalunya» que «no estiguin especialment reservades al Govern provisional de la República» (art. 5), les quals eren, bàsicament, les de les quatre diputacions provincials del Principat, que hom considerava dissoltes (art. 6). Durant aquest període preautonòmic, la Generalitat quedava composta pel govern provisional, l'assemblea de representants municipals (anomenada *Diputació provisional*) i uns comissaris encarregats de l'execució dels serveis de les antigues diputacions provincials (art. 1). Precisament entre les funcions de la Diputació provisional hi havia la de, juntament amb el govern provisional, nomenar una ponència redactora del Projecte d'Estatut de Catalunya (art. 22.a), aprovar-lo i organitzar el plebiscit dels ajuntaments (art. 22.b). El Projecte, aprovat el 14 de juliol de 1931³¹ per la Diputació provisional i avalat per la totalitat dels ajuntaments del Principat i pel 99,45% dels electors (homes) que participaren al referèndum que tingué lloc el 2 d'agost (el 74,72% del cens),³² estava concebut com la constitució d'un estat federat, tal com s'expressava al preàmbul mateix³³ i com es dedueix de la definició de Catalunya com a «Estat autònom dintre de la República espanyola» (art. 1).

Aquest projecte recollia l'oficialitat del català. En efecte, a l'article 5, l'estatuent català declarava que «la llengua catalana serà l'oficial a Catalunya». D'antuvi, val a dir que l'ús del futur genera el dubte de si es tractava d'un anunci a desenvolupar en legislació posterior o d'una declaració *stricto sensu*. En segon lloc, l'estatuent matisava que «en les relacions amb el Govern de la República serà [Ø] oficial la llengua castellana» (el símbol de conjunt buit és afegit), la qual cosa significava una primera rebaixa del règim jurídic de la llengua catalana en comparació amb l'esborrany sobre règim lingüístic del govern de la República catalana, per tal com desapareixia el règim de cooficialitat en aquest àmbit de les relacions entre els governs de la Generalitat i de la República espanyola. Tanmateix, segurament amb l'objectiu de no tancar la porta a l'ús oficial del català en aquest àmbit, a diferència de la construcció sintàctica utilitzada a la declaració d'oficialitat del català, aquí l'estatuent feia caure l'article definit, per la qual cosa la disposició estatutària no esdevenia obstacle perquè els usos lingüístics oficials amb el govern de la República fossin desenvolupats en un règim de doble oficialitat. Probablement amb la finalitat d'evitar que el legislador o l'executiu espanyols interpretessin aquesta disposició com una via per desoficialitzar totalment el català en aquest àmbit, al mateix article 5, l'estatuent especificava que «els ciutadans de llengua materna catalana tindran el dret d'usar-la en llurs relacions amb els organismes oficials de la República a Catalunya». A més de l'àmbit d'ús oficial esmentat reconegut al castellà al Projecte de l'Estatut, hom reconeixia, al mateix article 5, el «dret dels ciutadans de llengua ma-

31. «Projecte de l'Estatut de Catalunya», BGC 6, 17-07-1931, 103-109.

32. «Estatuto de Cataluña, presentado a las Cortes por el Sr. Presidente del Consejo de Ministros», *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* (DSCCRE) 22, 18-08-1931, apèndix 1, 1-7.

33. «Catalunya vol que l'Estat espanyol s'estructuri d'una manera que fes possible la federació entre tots els pobles hispànics, ja establerta de moment per mitjà d'estatuts particulars com el nostre, ja d'una manera gradual.»

terna castellana a servir-se'n *personalment* davant els tribunals de justícia i davant els òrgans de l'administració» (la cursiva és afegida), la garantia dels quals remetia al desenvolupament que se'n fes a l'Estatut interior de Catalunya. Tanmateix, aquesta disposició representava, pel que feia al règim jurídic de la llengua catalana, una altra passa enrere en comparació de l'esborrany sobre règim lingüístic del govern de la República catalana, per tal com l'afegit transitori d'aquest ja garantia la seguretat jurídica dels ciutadans de llengua castellana, de tal manera que l'aspecte lingüístic del dret reconegut en aquest article del Projecte atenyia caràcter finalista. Aquesta rebaixa del règim jurídic del català resultava especialment inconvenient pel fet de figurar al mateix article que contenia la declaració d'oficialitat lingüística, la qual cosa contrasta amb el caràcter transitori amb què el govern de la República catalana havia previst l'admissió de l'ús oficial del castellà en àmbits administratius i judicials. Tanmateix, a l'article 5 del Projecte de l'Estatut, el dret a usar el castellà era reconegut com un dret estrictament individual (com es dedueix de l'adverbi subratllat) i restava limitat a les relacions amb les administracions públiques. De tal manera que, si les Corts constituents haguessin sancionat el Projecte de l'Estatut tal com els fou presentat pel president del govern provisional de la República, Niceto Alcalá Zamora, *ex ante* no hi hauria hagut base per sostenir que, al sector privat a Catalunya, l'ordenament jurídic no reconeixia la possibilitat de no respondre als actes comunicatius expressats en castellà al·legant-ne incomprensió.

Pel que feia a l'ensenyament, les úniques disposicions lingüístiques de contingut explícit eren el caràcter «obligatori» de l'ensenyament del castellà «a totes les escoles primàries de Catalunya», com també el manteniment per la Generalitat d'«escoles primàries de llengua castellana» als nuclis de població amb un mínim de «quaranta infants de llengua castellana», en les quals també s'ensenyaria el català com a matèria (art. 31). Aquí trobem una altra rebaixa del règim jurídic de la llengua catalana en comparació del règim lingüístic previst a l'esborrany del govern de la República catalana –com també una restricció del dret a la igualtat d'oportunitats dels infants de llengua castellana–, per tal com es concretava que el tractament especial anunciat per als infants de llengua familiar castellana havia de consistir en l'ús d'aquesta com a idioma docent i, a més, se li donava protecció de rang estatutari.

Quant a la qüestió competencial, la regulava el títol II del Projecte, on s'establí un esquema tripartit d'acord amb el qual hi hauria «funcions» en què «la legislació exclusiva i l'execució directa» havien de correspondre a l'Administració central (art. 10); funcions on «la legislació» hauria de correspondre a l'Administració central i «l'execució», a «la Generalitat» (art. 11); i funcions «la legislació exclusiva i l'execució directa» de les quals correspondria a la Generalitat (art. 13), entre les quals hi havia l'ensenyament, amb la restricció de «la concessió de títols professionals que hagin de tenir validesa en tot el territori de la República, els programes i ensenyaments» dels quals haurien «de satisfer els mínims assenyalats per la legislació general» (art. 13.ª).

Així mateix, l'article 4 reconeixia la possibilitat d'agregar «altres territoris» a l'Estat autònom de Catalunya. La rellevància d'aquest article des del punt de vista sociolingüístic i juridicolingüístic radica en el fet que si, com era pensable, els territoris agregats pertanyien al domini lingüístic català, també hi fóra aplicable el règim lingüístic que s'aprovés a l'Estatut, amb els beneficis consegüents tant per a la llengua catalana,

en la mesura que s'eixamplava l'àmbit territorial d'aplicació de l'estatut d'oficialitat, com per als drets lingüístics dels ciutadans d'aquests territoris. Quant al contingut en si de l'article, l'estatut utilitzava el terme genèric *territoris*, la qual cosa li permetia de no prejudicar quin havia d'ésser l'ens politicoadministratiu agregable, fet que era especialment rellevant en relació amb les illes Balears i Pitiüses, encabides en una única província, però amb escassa identitat col·lectiva unitària i especialment contestada a Menorca, fins al punt que els representants municipals d'aquesta illa es desvincularen del procés d'elaboració de l'Avantprojecte d'Estatut per a les illes Balears endegat per partits autonomistes i representants d'entitats econòmiques mallorquines. I és que precisament durant aquest procés se sentiren veus menorquines partidàries d'organitzar un plebiscit perquè l'illa s'integrés directament al Principat.³⁴ Pel que feia al contingut substantiu de l'article, però, cal dir que les condicions eren força restrictives, tant perquè s'establia en «les tres quartes parts dels Municipis del territori que desitgi ésser agregat» la proporció mínima de sol·licitants per engegar el procés d'agregació (apartat a) com, sobretot, perquè, a banda de l'aprovació del Parlament de Catalunya, també s'imposava com a condició el vistiplau del «Parlament de la República» espanyola (apartat c). Quant al subsegüent referèndum ciutadà directe, en canvi, no s'establia cap percentatge mínim per sobre de la majoria ni s'especificava cap xifra mínima de participació per donar-li validesa (apartat b).

Finalment, el Projecte contenia tot un títol (el IV) dedicat a «Finances», a l'article 20 del qual hom preveia la cessió a la Hisenda catalana de totes les contribucions directes recaptades per la Hisenda espanyola a Catalunya, la qual s'abstindria d'imposar-n'hi de noves. D'acord amb els criteris de finançament propis dels models federals que seguia el Projecte, l'aportació catalana a la Hisenda espanyola es limitaria a participar en el finançament dels «serveis generals de la República», d'acord amb el pes proporcional de la seva població en el conjunt espanyol, mitjançant les contribucions indirectes, el rendiment de les propietats i drets de l'Estat que aquest no transferís a la Generalitat, els beneficis dels monopolis i els arbitris pels serveis retribuïts (art. 19). A més, l'article 21 preveia que, en cas que l'aportació catalana per sufragar les despeses efectives derivades de l'exercici de les competències de l'Administració central superés la quantia que li correspongués d'acord amb el pes proporcional de la seva població en el total estatal, aquesta quedava compromesa a compensar la Generalitat en la mateixa proporció. Simètricament, en cas que aquesta aportació fos insuficient, seria la Generalitat que hauria de compensar l'Administració central mitjançant una aportació addicional proporcional, d'acord amb el percentatge de la població catalana sobre el total estatal.³⁵ Així,

34. G. SIMÓ, «Notes per a una història del projecte d'Estatut d'Autonomia de les Illes de 1931», *Randa* 3, 1976, 5, 23, 10.

35. Segons dades de l'any fiscal 1930 esmentades per l'economista Cristòfol Massó i Escofet, l'Estat havia recaptat a Catalunya, descomptant els impostos corresponents a mercaderies que només passaven per Catalunya i els de transports, vora 700 milions de pessetes (dels quals hi havia destinat una xifra inferior al centenar), mentre que les seves despeses totals en el conjunt del territori espanyol havien estat de 2.500, la qual cosa suposava que l'aportació catalana havia servit per sufragar-ne el 25,51%, una xifra, segons aquest autor, superior al pes percentual de la

doncs, en la mesura que el principi establert en aquest títol era que l'Administració general de l'Estat només extrauria de Catalunya els tributs necessaris per finançar les despeses generals de tot l'Estat i les derivades de l'exercici dels serveis prestats a Catalunya i no delegats a les administracions catalanes, mentre que no s'hi fixava cap límit de caràcter finalista al finançament de la Generalitat, és pensable que aquest marc fiscal permetria a la Generalitat de disposar de recursos reals per exercir les competències fixades als articles 11 i 13 del Projecte.

El règim lingüístic a la Constitució de la República espanyola

L'ARTICLE 4

L'Avantprojecte de Constitució elaborat per la Comissió Jurídica Assessora nomenada pel Ministeri de Justícia i presentat el 6 de juliol³⁶ no contenia cap disposició amb contingut lingüístic. A parer de González Ollé,³⁷ fou precisament la voluntat del constituent de garantir l'oficialitat del castellà a Catalunya la raó per la qual s'introduí un article específic sobre el règim d'oficialitat lingüística. Així, després que el govern provisional de la República rebutgés l'opció de presentar com a projecte propi el text de la Comissió Jurídica Assessora, al Projecte de Constitució enllestit el 18 d'agost per la Comissió de Constitució nomenada per les Corts³⁸ hom proclamava que «[e]l castellano es el idioma oficial de la República, sin perjuicio de los derechos que las leyes del Estado reconocen a las diferentes provincias o regiones» (art. 4). En realitat, aquest text era gairebé una traducció adaptada del text de l'esmentat article 8 de la llei constitucional federal d'Àustria, amb la diferència que la llei constitucional austríaca parlava de *llengua estatal (Staatsprache)*, mentre que el projecte espanyol seguia la tradició inaugurada pel catalanisme al vuit-cents i utilitzava el terme *idioma oficial*. Força més substancial era l'elusió, al text espanyol, de la referència al model federal de distribució territorial del poder (*bundesgesetzlich*) pressuposat a la llei fonamental austríaca.

En contrast amb el text de l'article 5 del Projecte de l'Estatut de Catalunya, aquí hom utilitzava el present d'indicatiu, la qual cosa palesa que ens trobem, inequívocament, davant una declaració d'oficialitat, no davant d'un simple mandat a concretar en legislació infraconstitucional. Això no obstant, la mateixa declaració d'oficialitat del castellà és amfibològica, atès que el terme *idioma oficial de la República* no és unívoc, car el terme *República*, en el mateix Projecte de Constitució, és utilitzat tant per designar (a) *el conjunt del territori espanyol* (art. 21.4) com (b) *la*

renda catalana en el conjunt de la renda espanyola. C. ESCOFET I MASSÓ, «Perspectives de les finances de Catalunya segons l'Estatut», a DIVERSOS AUTORS, *Conferències sobre l'Estatut de Catalunya*, Barcelona, Acadèmia de Jurisprudència i Legislació, 1933, 28-29.

36. *Anteproyecto de Constitución de la República española que eleva al Gobierno la Comisión Jurídica Asesora*, Madrid, Sucesores de Rivadeneyra, 1931.

37. F. GONZÁLEZ OLLÉ, «El establecimiento del castellano como lengua oficial», *Boletín de la Real Academia Española*, tom LVIII, quadern CCXIV, maig-agost de 1978, 262-263.

38. Vegeu «Proyecto de Constitución», DSCCRE 22, 18-08-1931, apèndix 4, 1-12.

nació espanyola o *l'Estat espanyol* (art. 78, 19) i (c) l'Administració general de l'Estat (art. 18, 19). Si interpretàvem el terme *idioma oficial de la República* d'acord amb el significat (c), el règim d'oficialitat lingüística del Projecte de l'Estatut, com també qualsevol règim autònom en què l'oficialitat del castellà quedés reduïda als òrgans perifèrics de l'Administració central, hauria estat del tot compatible amb la Constitució. Tanmateix, el significat d'aquest terme no fou objecte de debat durant el procés de tramitació del Projecte de Constitució i, tant del contingut de les diverses esmenes presentades als articles regulatoris d'usos lingüístics com de les posicions expressades per la mateixa Comissió, se'n seguia que hi havia consens tàcit quant a la comprensió del terme d'acord amb l'accepció (a).³⁹

En segon lloc, la Comissió de Constitució ometé qualsevol declaració d'oficialitat de qualsevol altra llengua peninsular i en barrejà el reconeixement jurídic amb uns inespecífics drets polítics de les comunitats subestats, bo i situant en una mateixa dimensió (a) llengua i (b) comunitat politicoadministrativa subestatal. L'ús del mode indicatiu ensems amb el fet que el Decret de 29 d'abril de 1931 era l'única norma vigent que regulava l'ús d'algun idioma diferent del castellà podria fer pensar que aquest exhauria el dret de les comunitats de llengües peninsulars diferents del castellà. Sorprenentment, el diputat de la minoria catalana Jaume Carner (membre de la comissió redactora de l'Avantprojecte d'Estatut) suggerí la compatibilitat entre els règims d'oficialitat lingüística previstos al Projecte de l'Estatut de Catalunya i a l'article 4 del Projecte de Constitució.⁴⁰ Això revela, d'antuvi, que la inserció d'una disposició regulatòria del règim d'oficialitat lingüística es féu amb el consentiment dels comissionats catalans. Tanmateix, la reducció dels drets de les

39. Tot i això, en contextos en què aquest terme podia ésser utilitzat com a fonament per restringir els àmbits d'ús oficial de llengües altres que el castellà, hi hagué qui no vacil·là a fer-ne una reinterpretació *ad hoc* i abraçar l'accepció (c). En efecte, amb motiu d'una proposta d'addició d'article al dictamen de la Comissió de les Corts encarregada de refer el Projecte d'Estatut de Catalunya, d'acord amb la qual «[e]l castellano será el idioma único para las relaciones internas de los organismos que dentro de Cataluña ejerzan funciones de la competencia exclusiva del Estado» («Enmienda del Sr. Azcárate al art. 3.º del dictamen de la Comisión sobre el Estatuto de Cataluña», DSCCRE 188, 23-06-1932, apèndix 5, 1), el comissionat radical socialista Vicente Fatrás afirmà que «podría ahora aplicarse el argumento que se ha esgrimido frecuentemente con relación a lo que dispone el art. 4.º de la Constitución, porque si éste establece que el idioma castellano es el oficial de la República y los organismos a que se refiere son organismos de la República, aunque estén en territorio catalán, es natural que en ellos no se hable más que el idioma castellano» (DSCCRE 189, 24-06-1932, 6451). Com ja hem dit, però, si *idioma oficial de la República* només volia dir 'llengua de l'Administració de la República', aleshores aquesta declaració d'oficialitat era de naturalesa merament corporativa i no afectava la resta d'administracions públiques ni el sector privat.

40. Tal com afirmà al debat parlamentari, «nuestra posición primordial en el debate constitucional es que no se incluya en la Constitución ningún artículo que cierre el paso a la discusión de aquellos preceptos que nosotros hemos consignado en el Estatuto catalán, que está pendiente del examen y deliberación de la Cámara». A parer seu, «[e]n la redacción que se había dado a este artículo por la Comisión, nosotros entendimos que las bases que se establecían respecto a la oficialidad de la Lengua en España permitía[n] íntegra la discusión de nuestro problema en el Estatuto que está pendiente de debate». DSCCRE 41, 18-09-1931, 1023.

«provincias o regiones» a les expressions jurídiques positives que implica el mode indicatiu, es configurava com un seriós obstacle per a la constitucionalitat del règim d'oficialitat lingüística previst a l'article 5 del Projecte de l'Estatut. En aquest punt, el redactat final de l'article, després de la reelaboració del text per la Comissió arran de les diverses esmenes presentades durant el procés de tramitació parlamentària, recollí un dels punts de l'esmena presentada per la minoria radical i que la Comissió havia rebutjat al·legant que no contenia diferències substantives amb el text de la ponència: el canvi de mode en l'al·lusió als drets de les comunitats subestats.⁴¹ Tot i que el diputat que assumí la defensa de l'esmena, el radical Álvaro Pascual Leone, no argumentà el canvi de mode,⁴² una simple anàlisi lingüística permet de veure que l'ús del subjuntiu obria més possibilitats al reconeixement jurídic de les llengües diferents del castellà i esdevenia més susceptible d'emparar una declaració d'oficialitat d'aquestes en normes de rang inferior.

Entre les esmenes a aquest article que aconseguiren modificar-ne el contingut, la primera fou la presentada per diversos diputats de la minoria agrària, d'acord amb la qual el text de l'article havia d'ésser el següent:

El castellano es el idioma oficial de la República española, siendo obligatorio su conocimiento y su uso en toda la Nación, para actos, servicios públicos y relaciones oficiales.

Se podrá autorizar a las regiones con Estatutos aprobados el uso local de su idioma respectivo, en las condiciones que se determinen en la ley de otorgamiento.⁴³

Tot i que la cambra rebutjà⁴⁴ i amb prou feines debaté aquesta esmena, contenia un element absent al text de la ponència que, amb una altra formulació, arribaria

41. El text proposat a l'esmena per a l'article 4 era el següent: «El castellano es el idioma oficial y común de la República, sin perjuicio de los derechos que las leyes del Estado *reconozcan* a las diferentes regiones» («Enmienda del Sr. Guerra del Río y otros al art. 4.º del proyecto de Constitución», DSCCRE 33, 4-09-1931, apèndix 10, 1; la cursiva és afegida). Per la Comissió, el representant de la minoria progressista Juan Castrillo es limità a declarar que «nosotros decimos "reconocen", porque partimos ya de la existencia de un estado de derecho que la República no puede desconocer» (DSCCRE 40, 17-09-1931, 998). Aquesta resposta, doncs, eludia la qüestió de quins eren els drets de les comunitats lingüístiques diferents del castellà i si fóra constitucionalment possible d'ampliar-los en normes de rang inferior.

42. A la darrera intervenció en defensa de l'esmena, Leone afirmà que «[e]xclusivamente la intención de la minoría radical era constatar que el idioma oficial es el idioma común; pero como además existirán casos de cooficialidad dentro de las regiones, constatar y fortificar y justificar la primacía oficial y espiritual del castellano» (DSCCRE 40, 17-09-1931, 998). Tot i que Leone no argumentà la proposta de canvi de mode, se segueix de la seva intervenció que els esmenants havien redactat l'esmena de manera que permetés un règim d'oficialitat lingüística compartida. Tanmateix, en aquesta mateixa intervenció, Leone anuncià que retiraven l'esmena.

43. «Enmienda del Sr. Calderón y otros al art. 4.º del proyecto de Constitución», DSCCRE 31, 2-09-1931, apèndix 1, 1.

44. DSCCRE 40, 17-09-1931, 992.

al text finalment aprovat: l'obligació de saber castellà. Tanmateix, durant els debats parlamentaris no fou objecte de discussió la naturalesa d'aquest concepte de *deure* ni la seva connexió amb l'oficialitat; més concretament, si (a) es tractava d'una obligació l'incompliment de la qual hom havia de tipificar penalment, o bé si (b) només implicava el no-reconeixement jurídic de la ignorància de la llengua de competència obligatòria com a motiu vàlid per rebutjar comunicacions oficials que s'hi vehiculessin, tal com l'entén la doctrina actual.⁴⁵ Ja fora del context constituent, amb motiu de la tramitació del dictamen de la Comissió de les Corts sobre el Projecte de l'Estatut de Catalunya, el diputat republicà radical Fernando Rey, en una intervenció en defensa d'una esmena dirigida a imposar l'ús del castellà en els litigis entre ciutadans parlants de llengües diferents, induiria del deure de saber castellà la inexistència de dret a «alegar el desconocimiento del castellano».⁴⁶

La primera esmena que introduí explícitament la possibilitat del reconeixement oficial de les llengües peninsulars diferents del castellà fou la presentada per diversos diputats d'Acción Republicana i d'Alianza Republicana.⁴⁷ El text proposat per a l'article 4 era el següent:

El español es el idioma oficial de la República. Todos los españoles tienen el deber de conocerlo y el derecho de hablarlo. Se podrá declarar cooficial la Lengua de la mayoría de los habitantes de cada región autónoma. Siempre quedarán a salvo los derechos de las poblaciones de habla española.

Formalment, fou retirada a la sessió del 17 de setembre,⁴⁸ probablement perquè el diputat Miguel de Unamuno i altres diputats independents i de la minoria al Servicio de la República n'havien presentada una altra, que hom pot dir que refonia la de Claudio Sánchez Albornoz i un esborrany anterior propi (el qual no consta al *Diario de Sesiones*), i que proposava el text següent:

El español es el idioma oficial de la República. Todo ciudadano español tiene el deber de saberlo y el derecho de hablarlo. En cada región se podrá declarar cooficial la lengua de la mayoría de sus habitantes. A nadie se podrá imponer, sin embargo, el uso de ninguna lengua regional.⁴⁹

45. J. M. PUIG SALELLAS, «La doble oficialitat lingüística del Tribunal Constitucional», *Revista de Llengua i Dret* 8, 1986, 117. Segons la definició sintètica de Lluís Jou, «[u]na llengua és oficial en un territori quan ningú en ell no pot al·legar amb eficàcia jurídica que la desconeix i quan els poders públics la poden usar en tots els àmbits de la vida oficial». L. JOU, «Protecció jurídica de les llengües europees», *Revista de Catalunya* 49, 1991, 16.

46. DSCCRE 184, 16-06-1932, 6279.

47. «Enmienda del Sr. Sánchez Albornoz y otros al art. 4.º del proyecto de Constitución», DSCCRE 34, 8-09-1931, apèndix 2, 1.

48. DSCCRE 40, 17-09-1931, 997.

49. «Enmienda del Sr. Unamuno y otros al art. 4.º del proyecto de Constitución», DSCCRE 37, 11-09-1931, apèndix 4, 1.

Aquestes dues esmenes introduïen dos elements importants: (a) el reconeixement del dret a utilitzar la llengua oficial i (b) l'autorització, restringida, a declarar la cooficialitat de les llengües peninsulars diferents del castellà. Pel que fa a (a), pot semblar inherent a l'oficialitat, però, en rigor, només ho és en règims d'oficialitat compartida. En efecte, en la mesura que, des del punt de vista jurídic, el concepte de *dret*, a diferència del de *deure*, és de naturalesa merament potestativa, el reconeixement del dret a utilitzar una llengua concreta pressuposa també el de no fer-ne ús, la qual cosa, a la vegada, implica que l'alternativa a no exercir el dret a utilitzar, en àmbits oficials, una llengua oficial concreta és d'utilitzar-ne una altra de també reconeguda oficialment, sens perjudici dels contextos, com ara els processos penals, en què l'individu pugui al·legar indefensió en cas que hom l'obligui a l'ús actiu o passiu de la llengua o llengües oficials i el reconeixement de drets lingüístics no s'hi exhaureix, per la qual cosa és independent del règim d'oficialitat.⁵⁰ Per tant, en la mesura que la previsió de la cooficialitat de les llengües peninsulars diferents del castellà era tan sols facultativa i, *a fortiori*, al domini territorial efectiu del castellà el règim d'oficialitat lingüística seria únic, el pretès «dret» a utilitzar el castellà era bàsicament retòric. Quant a (b), l'habilitació per reconèixer oficialment les llengües diferents del castellà revestia les deficiències de no identificar el subjecte a qui corresponia la potestat de declarar la cooficialitat i de restringir-la a les llengües que fossin d'ús majoritari dins el territori, la qual cosa suposava un obstacle greu per al reconeixement oficial de l'èuscar.⁵¹

Pel que fa al terme *cooficial*, fou rebutjat per Carner durant el debat de l'esmena presentada per Unamuno, perquè interpretà el concepte de *cooficialitat* com a potencialment contraposat al d'*oficialitat*:

¿Es que por virtud de esta declaración, la cooficialidad de lenguas se entenderá en el sentido de que los organismos políticos catalanes no podrán declarar oficial la Lengua catalana en las Corporaciones públicas de Cataluña?⁵²

Certament, l'ús del terme *oficial* aplicat al castellà i el de *cooficial*, per a la resta de llengües peninsulars era susceptible de generar una mena de doble nivell d'oficialitat, pel qual les llengües diferents del castellà tindrien menor rang jurídic i, en el cas esmentat específicament per Carner, impediria la declaració d'oficialitat

50. A. MILIAN I MASSANA, «Els drets lingüístics reconeguts universalment en el dret internacional», dins A. MILIAN I MASSANA, *Drets lingüístics per a tothom. Estudis de dret lingüístic*, Palma, Leonard Muntaner Editor, 2010, 70, 83.

51. Tanmateix, fins i tot si aquesta restricció hagués prosperat, no necessàriament hauria impedit un tal reconeixement, per tal com l'estatuent hi hauria pogut implantar un règim de cooficialitat zonificada, de tal manera que fos possible la cooficialització de l'èuscar als territoris majoritàriament bascofons. En realitat, seria precisament aquest el criteri implícit als apartats a, b i f de l'article 7 de l'Estatut del País Basc, aprovat per les Corts l'1 d'octubre de 1936. Vegeu GM 281, 7-10-1936, 211-214.

52. DSCRE 41, 18-09-1931, 1023.

estricta de la llengua del país pels poders públics de Catalunya. Ara: si això succeïa amb les esmenes de Sánchez Albornoz i Unamuno, les quals, tot i proclamar l'oficialitat del castellà, preveïen explícitament la declaració potestativa de cooficialitat de la resta de llengües peninsulars, la mateixa cosa succeïa *a fortiori* amb el text de la ponència, que, declarant igualment l'oficialitat del castellà, ni tan sols preveïa la possibilitat de cooficialització facultativa i limitava el reconeixement jurídic de les altres llengües peninsulars a l'esquifida normativa vigent.

Finalment, l'esmena refosa introduïa una addició substantiva al text de la ponència i a les diverses esmenes que hem vist: la interdicció d'establir l'ús obligatori de les llengües peninsulars altres que el castellà. Cal fer notar que ni tan sols l'esmena de Calderón contenia una tal restricció a l'ús oficial de les llengües peninsulars diferents del castellà, la qual prefigurava una concepció molt restrictiva del concepte d'*oficialitat*. Tal com denuncià Carner, «[s]i no se le puede imponer a nadie una Lengua regional, nosotros no le podremos imponer a un notario, ni a un juez, ni a ninguna autoridad de Cataluña el uso de la Lengua catalana», de manera que hom tancava «por completo el paso al uso de nuestra Lengua en todas las oficinas públicas y en todos los organismos públicos de nuestra región».⁵³ I per bé que, a l'esmena, hom només parlava d'*uso* –la qual cosa, *stricto sensu*, no impedia que les administracions establissin l'acreditació de competència en la llengua del país com a requisit per a l'accés a places de la funció pública–, la negació amb caràcter general del dret de les administracions a establir l'ús obligatori de la llengua del país pel personal sota llur dependència, en contextos sociolingüístics com el català, en què l'unilingüisme en la llengua del país era un fenomen molt estès,⁵⁴ només podria ocasionar perjudicis a la seguretat jurídica dels ciutadans. Després de la intervenció de Carner, el president de la Comissió, el socialista Luis Jiménez de Asúa, proposà de refer la redacció d'aquest punt de manera que recollís aquesta objecció: «A nadie se podrá imponer, sin embargo, salvo para el ejercicio de funciones públicas, el uso de ninguna Lengua regional».⁵⁵ Tanmateix, el comissionat de la minoria basconavarresa, Jesús María Leizaola, oposà una darrera objecció, en aquest cas al terme *lengua regional*:

53. DSCCRE 41, 18-09-1931, 1024.

54. Així ho afirmaria, respecte a Catalunya, el diputat radical socialista per la ciutat de València Fernando Valera durant el procés de tramitació a les Corts del dictamen de la Comissió sobre l'Estatut de Catalunya: «en una gran extensión de Cataluña –yo he vivido mucho en ella y conozco esto bien por experiencia– no hay nadie que sepa hablar castellano, no se habla más que catalán». DSCCRE 193, 1-07-1932, 6645. Segons dades de Francesc Espinet, l'any 1930, el 81,4% de la població del Principat hi era nascuda, mentre que un 5% havia nascut al País Valencià o a les illes Balears i Pitiüses. A la província de Barcelona, territori on es concretava el gruix de la immigració, els migrants procedents de territoris castellanoparlants només sumaven el 14,49% de la població. F. ESPINET, «Algunes consideracions sobre classes socials i ideologia lingüística a Catalunya. Anàlisi històrica (1875-1979)», dins T. MOLLÀ (ed.), *Ideologia i conflicte lingüístic*, Alzira, Bromera, 2001, 107-108, n. 21.

55. DSCCRE, 41, 18-09-1931, 1025.

Supongamos que de estas Cortes Constituyentes no salen constituídas como regiones autónomas –porque la palabra región tiene un sentido jurídico en el proyecto de Constitución– más que una sola o dos y quedan otras, con diversidades idiomáticas, no constituídas en región. Por eso pido que la palabra regional sea sustituida por la palabra «particular», o por la que sea, para que no haya confusión, para que en un país que no se constituya jurídicamente como región, pero que tenga Lenguas diversas, los derechos de esas Lenguas, sin necesidad de autonomía regional, sean compatibles con la Constitución.⁵⁶

Sens perjudici de la qüestió de la terminologia que s'hauria d'utilitzar en aquest article per no restringir els drets de les comunitats lingüístiques peninsulars diferents de la castellana a les que es constituïssin en entitats autònomes (adés en el conjunt del domini lingüístic, adés només en part), cal assenyalar que, ja que la Comissió de Constitució havia considerat necessari d'afegir un article dedicat exclusivament a prefigurar el règim d'oficialitat lingüística, el que més es trobava a faltar era que, adés en aquest article, adés en una disposició addicional o transitòria, no es donés protecció de rang constitucional a les mesures previstes al Decret de 29 d'abril. En qualsevol cas, davant l'observació de Leizaola, el president de la Comissió demanà que l'article tornés a la Comissió «para revisarlo», petició concedia pel president de les Corts, el socialista Julián Besteiro, amb el benentès que «la revisión tiene que ser de tal naturaleza que cambie solamente algunas palabras, y que, por consiguiente, ya no hay lugar a nueva discusión, y sobre esa base se procederá a la votación».⁵⁷ El comissionat de la Federación Republicana Gallega / Organización Republicana Gallega Autónoma Antonio Rodríguez Pérez resumí l'estat de la qüestió de la manera següent:

La Comisión pretende dejar perfectamente aclarado el extremo relativo a que se puede, en el ejercicio de funciones públicas, imponer a los funcionarios el conocimiento de la Lengua regional, y para que ese concepto resulte perfectamente aclarado, pero sin que se restrinja el derecho del individuo que vaya a ser funcionario a hablar el castellano, es por lo que quiere hacer esa revisión.⁵⁸

El 25 de setembre, el president de la Comissió donà a conèixer el nou redactat:

El castellano es el idioma oficial de la República.

Todo español tiene obligación de saberlo y derecho de usarlo, sin perjuicio de los derechos que las leyes del Estado *reconozcan* a las lenguas de las provincias o regiones.

56. DSCCRE 41, 18-09-1931, 1025.

57. DSCCRE 41, 18-09-1931, 1025.

58. DSCCRE 41, 18-09-1931, 1025-1026.

Salvo lo que se disponga en leyes especiales, a nadie se le podrá exigir *el conocimiento* ni el uso de ninguna lengua regional.⁵⁹

Les cursives són afegides. Val a dir que la Comissió, *motu proprio*, introduí al text final de l'article diverses modificacions que depassaven amb escreix el mandat que havia rebut de la cambra. En realitat, a més de l'esmena d'Unamuno i les objeccions de Carner sobre la potestat de les administracions per establir usos lingüístics en l'àmbit de la funció pública i de Leizaola per eixamplar aquesta potestat a llengües de territoris no autònoms, el text refonia també la redacció inicial de la ponència, el qual, a més, era pres com a base. Pel que feia al reconeixement jurídic de les llengües diferents del castellà, no recollí la cooficialització facultativa de l'esmena d'Unamuno i, en realitat, es limità a refondre el text original de la ponència amb el canvi de mode proposat a l'esmena presentada pel diputat radical Rafael Guerra del Río, la qual havia estat rebutjada per la Comissió i retirada pels mateixos autors, a la sessió del 17 de setembre. A més, des del punt de vista doctrinal, la Comissió empitjorà notablement tant el text inicial com el de les diverses esmenes, bo i introduint la ficció jurídica segons la qual els subjectes de dret són les llengües mateixes, i no les comunitats lingüístiques o, alternativament, les diverses comunitats polítiques en què es parlen, a través de llurs institucions, tal com se seguia del text de la ponència. Finalment, la Comissió introduí sense cap argumentació la prohibició d'exigir la *competència* en llengües peninsulars diferents del castellà, quan, en realitat, l'esmena d'Unamuno només parlava d'ús i, al debat parlamentari, ningú no havia demanat que s'interdís també l'exigència de simple coneixement. En canvi, quant a la introducció de l'objecció de Carner, el nou text, notòriament menys precís que la proposta de transacció inicial de Jiménez de Asúa –en què l'única excepció a la prohibició d'establir l'ús obligatori de llengües diferents del castellà es limitava a l'àmbit de la funció pública–, permetia de prescriure l'ús d'aquestes llengües en àmbits més amplis, mitjançant el recurs a mesures legislatives especials. Sorprenentment, un cop llegit el nou text en sessió parlamentària, cap diputat no denuncià les omissions i extralimitacions de la Comissió en l'execució del seu mandat, ans, ben altrament, l'article fou aprovat per unanimitat.⁶⁰

El marc competencial i l'ensenyament

D'antuvi, cal assenyalar que, en contra de la voluntat manifestada explícitament al preàmbul del Projecte de l'Estatut de Catalunya, tant l'Avantprojecte de la Comissió Jurídica Assessora nomenada pel Ministeri de Justícia com la Comissió de Constitu-

59. DSCCRE 45, 25-09-1931, 1258.

60. DSCCRE 45, 25-09-1931, 1258. Val a dir que el text final de la Comissió no es publicà als apèndixs del *Diario de Sesiones*. Del grau de desorientació de molts diputats, en pot donar fe el fet que, amb motiu del debat sobre l'article 48 del Projecte, el diputat de la minoria federal Ricardo Crespo afirmés que «la cuestión de las lenguas ya se resolvió en el artículo 4.º de la Constitución, determinándose entonces la cooficialidad de las lenguas regionales con la española». DSCCRE 61, 22-10-1931, 1901.

ció de les Corts rebutjaren el model d'organització territorial federal. Ho exposà de manera perspícua el mateix president de la Comissió de Constitució al discurs de presentació del Projecte a les Corts, el 27 d'agost de 1931:

Deliberadamente no hemos querido decir en nuestra Constitución que España es una República federal; no hemos querido declararlo, porque hoy tanto el unitarismo como el federalismo están en franca crisis teórica y práctica. [...] Se han federado aquellos países que vivieron dispersos y que más tarde quisieron vivir en régimen colectivo. El caso de España es inverso: Estado unitario hasta ahora; varias de sus regiones pretenden autonomía.⁶¹

Després de negociacions intenses entre les principals minories i la catalana amb l'objectiu que els criteris de distribució de competències entre administracions que s'establiessin a la Constitució no impedissin la constitucionalitat de l'Estatut de Catalunya, el contingut finalment aprovat del títol I («Organización nacional») de la Constitució reproduí l'esquema tripartit previst al títol II del Projecte de l'Estatut. Així, hi hauria «materias» de «la exclusiva competencia del Estado español en la legislación y la ejecución directa» (relacionades a l'article 14); matèries en què «corresponde al Estado español la legislación, y podrá corresponder a las regiones autónomas la ejecución, en la medida de su capacidad política, a juicio de las Cortes» (enumerades a l'article 15); i matèries en què «podrán corresponder a la competencia de las regiones autónomas la legislación exclusiva y la ejecución directa conforme a lo que dispongan los respectivos Estatutos aprobados por las Cortes»: les «no comprendidas en los dos artículos anteriores» (art. 16).

Tanmateix, el tractament de la matèria d'ensenyament a la llei fonamental de la República espanyola fou realment confusoriari, des del punt de vista tècnic. En efecte, atès que no s'esmentava a l'article 14 ni al 15, semblaria que la competència podria correspondre a les administracions autònomes en règim de legislació exclusiva i d'execució directa. Això no obstant, l'ensenyament reapareixia al títol III («Derechos y deberes de los españoles»), el qual, en principi, no regulava la qüestió competencial, però contenia restriccions *de facto* a la competència autònoma en la matèria. Així, l'article 49 atribuïa «exclusivamente al Estado» l'«expedición de títulos académicos y profesionales», «aun en los casos en que los certificados de estudios procedan de centros de enseñanza de las regiones autónomas», a la vegada que ordenava a les Corts espanyoles d'elaborar una «ley de Instrucción pública» per determinar «la edad escolar para los distintos grados, la duración de los períodos de escolaridad, el contenido de los planes pedagógicos y las condiciones en que se podrá autorizar la enseñanza en los establecimientos privados». A més, tot i que l'Avantprojecte de la Comissió Jurídica Assessora no contenia cap disposició regulatòria dels usos lingüístics a l'ensenyament, el dictamen de la Comissió de Constitució de les Corts inclogué un article que, a més de restringir encara més la competència

61. L. JIMÉNEZ DE ASÚA, *Proceso histórico de la Constitución de la República española*, Madrid, Editorial Reus, 1932, 54-55.

de les administracions autònomes en matèria d'ensenyament, també restringia l'ús dels idiomes peninsulars diferents del castellà, tal com palesava l'article 48 del Projecte:

Es obligatoria la enseñanza del castellano en todas las escuelas primarias de España.

En los casos en que las regiones autónomas organicen la enseñanza en sus lenguas respectivas, el Estado mantendrá en aquéllas Centros de instrucción de todos los grados en la lengua oficial de la República.

Val a dir que la Comissió no imposava a les hipotètiques regions autònomes l'obligació de mantenir escoles en castellà, ans atribuïa directament a l'Administració central de la República competència en ensenyament, si les administracions autònomes disposaven que les escoles de llur titularitat funcionessin en la llengua del país. A més, mentre que a l'article 31 del Projecte de l'Estatut el manteniment de centres en castellà quedava condicionat a l'existència d'un nombre mínim d'infants castellanoparlants i restringit a l'ensenyament primari, la Comissió de Constitució els estenia a tots els ciutadans i a tots els nivells, amb l'única i simple condició adés esmentada. Així, el que al Projecte de l'Estatut era una previsió adreçada a facilitar el procés d'aprenentatge en la primera fase de l'ensenyament a un grup lingüístic específic, del tot compatible amb el predomini del català en el conjunt de l'ensenyament, al text de la ponència constitucional esdevenia un entrebanc seriós per a la catalanització d'aquest àmbit, per al qual la voluntat de la Comissió semblava que era de donar un tractament a tot estirar simètric a la llengua del país i a la de la sobreestructura estatal.

Així mateix, aquí també apareixia el problema de condicionar l'ús docent de la llengua del país al fet que la comunitat hagués assolit un règim d'autonomia, la qual cosa implicava una situació d'inseguretat total per als drets lingüístics de les comunitats on les iniciatives autonomistes eren a les beceroles, com ara al País Valencià, Mallorca i Eivissa o Galícia, o fins i tot inexistents, com a Menorca. Sorprenentment, cap diputat no denuncià aquest fet, tampoc el comissionat de la minoria basconavarresa, Jesús María Leizaola, qui durant la discussió de l'article 4 havia advertit aquest mateix perill en l'expressió *lengua regional*. Encara resulta més sorprenent la manca de reacció davant la desprotecció en què el text deixava les llengües peninsulars diferents del castellà en territoris no autònoms, en la mesura que el mateix article addicional del Decret de 29 d'abril del mateix any ja recollia la possibilitat d'estendre a qualsevol «otro territorio del Estado» les disposicions fixades als articles 2 i 3 per a les escoles maternals, de pàrvuls i de primària de Catalunya sobre l'ensenyament en la «lengua materna» de l'infant, si aquesta era la del país o el castellà.

El text finalment aprovat de l'article (amb el número 50, ateses les modificacions esdevingudes al títol I durant el procés de tramitació parlamentària) contindria alguna variació. Segons el president de la Comissió, alguns professors catalans advertiren que «era peligroso, y grato al separatismo, establecer como norma imperativa la dualidad de centros de enseñanza en el caso de que las Regiones los organicen

en su lengua vernácula»,⁶² per la qual cosa, després de la presentació de diverses esmenes, la Comissió emeté un dictamen nou, pel qual el manteniment de centres en castellà per l'Administració central, en cas que l'administració autònoma organitzés l'ensenyament en la llengua del país, passava de preceptiu a facultatiu.⁶³ El 21 d'octubre, les minories al Servicio de la República i catalana acordaren una esmena que aclaria més el marc competencial i els usos lingüístics mínims a l'ensenyament, d'acord amb la qual el text de l'article havia d'ésser el següent:

Las regiones autónomas podrán organizar la enseñanza en sus Lenguas respectivas, de acuerdo con las facultades que se concedan en sus Estatutos. Es obligatorio el estudio de la Lengua castellana, y ésta se usará también como instrumento de enseñanza en todos los centros de instrucción de 1.º y 2.º grado de las regiones autónomas. El Estado podrá mantener o crear en ellas Instituciones docentes de todos los grados en el idioma oficial de la República.

El Estado ejercerá la suprema inspección en todo el territorio nacional para asegurar el cumplimiento de las disposiciones contenidas en este artículo y en los precedentes.⁶⁴

Val a dir, però, que aquesta esmena introduïa la facultat de l'Administració central de la República de fiscalitzar la política lingüística educativa de les administracions autònomes, la qual cosa constituïa una altra rebaixa de les competències d'aquestes administracions. A més, es mantenia restringida als territoris autònoms la facultat d'utilitzar llengües peninsulars altres que el castellà a l'ensenyament i, encara, s'havia de consignar al mateix Estatut, la qual cosa tancava la porta a l'opció que, en cas que no s'hi recollís, es pogués introduir en normes de rang inferior. En qualsevol cas, la Comissió acceptà l'esmena i, amb un afegitó sobre el compromís de l'Estat amb l'«expansión cultural de España estableciendo delegaciones, centros de estudios y enseñanza en el extranjero y señaladamente en los países hispanoamericanos»,⁶⁵ fruit d'una esmena presentada per diversos diputats de la minoria socialista, aquest fou el text aprovat en votació.⁶⁶

62. JIMÉNEZ DE ASÚA, *Proceso histórico...*, 309.

63. «En los casos en que las regiones autónomas organicen la enseñanza en sus Lenguas respectivas, el Estado podrá mantener en aquéllas Centros de instru[c]ción de todos los grados en la Lengua oficial de la República». «Artículos 46, 47 y 48 del proyecto de Constitución, nuevamente redactados», DSCCRE 58, 16-10-1931, apèndix 4, 1.

64. «Enmienda del Sr. Sánchez Albornoz y otros al art. 48 del proyecto de Constitución», DSCCRE 60, 21-10-1931, apèndix 4, 1.

65. «Enmienda del Sr. Ovejero y otros al art. 48 del proyecto de Constitución», DSCCRE 58, 16-10-1931, apèndix 3, 1.

66. DSCCRE 61, 22-10-1931, 1902.

El finançament de l'autonomia

A l'Avantprojecte de Constitució de la Comissió Jurídica Assessora, els principis per al finançament de les administracions autònomes invertien els criteris del títol IV del Projecte de l'Estatut de Catalunya. En efecte, l'article 98 establia que «[l]as Haciendas de las Corporaciones locales o regionales, se basarán sobre sus propios impuestos y contribuciones, sin que aquellos otros que figuren en el plan de ingresos de la República, puedan ser objeto de recargo para este fin». Això pressuposava que els impostos existents no fóren transferits a les administracions autònomes, i hom es limitava a autoritzar la transferència de «los productos de determinados monopolios e impuestos que graven la transmisión o el consumo de los bienes». De tal manera que aquesta prefiguració del marc juridicofiscal implicava el risc que les competències que hom pogués reconèixer a les administracions autònomes no es poguessin exercir, per manca de finançament. Al Projecte de Constitució de la comissió parlamentària, aquest article quedà intacte, amb el número 115. Nogensmenys, després de diverses esmenes i que el mateix ministre d'Hisenda sorgit de la crisi d'octubre, el socialista Indalecio Prieto, declarés en sessió parlamentària que «huelga el texto del artículo»,⁶⁷ aquest fou retirat.⁶⁸ Així, la Constitució no prejutjava la qüestió de la distribució de tributs entre administracions, per la qual cosa el règim fiscal previst al Projecte de l'Estatut de Catalunya no quedava fora de la Constitució, però tampoc no es garantia la viabilitat financera de l'autogovern que es pogués aprovar en els estatuts.

El règim lingüístic a l'Estatut de Catalunya

El fet que el constituent espanyol rebutgés la voluntat federalista expressada al Projecte de l'Estatut i reduís la norma institucional bàsica catalana a una llei de les Corts espanyoles implicà que l'Estatut esdevingués un simple desenvolupament de la Constitució espanyola, refet, a més, per una comissió de les Corts espanyoles, presidida pel diputat d'Acción Republicana Luis Bello i on hi havia dos representants de la minoria catalana, Antoni Xirau (que havia estat membre de la comissió redactora de l'Avantprojecte d'Estatut) i Joan Lluhi. Aquesta comissió enllestí el dictamen el 8 d'abril de 1932⁶⁹ i el text sencer de l'Estatut fou aprovat en votació nominal el 9 de setembre.⁷⁰

67. DSCCRE 79, 24-11-1931, 2589.

68. DSCCRE 80, 25-11-1931, 2625.

69. «Dictamen de la Comisión sobre el proyecto de Estatuto de Cataluña», DSCCRE 152, 8-04-1932, apèndix 7, 1-5.

70. DSCCRE 233, 9-09-1932, 8719-8722.

Les llengües oficials

En aquest context, la declaració d'oficialitat del català de l'article 5 del Projecte plebiscitat topà amb l'estret marc per a les llengües altres que el castellà contingut a l'article 4 de la Constitució i, en general, amb la voluntat política del legislador espanyol, el qual acceptà el reconeixement oficial del català molt més com a necessitat política imposada per la correlació de forces que no pas pel convenciment de la justícia d'aital reivindicació.⁷¹ Així, el text de l'article 5 del dictamen de la Comissió de les Corts sobre l'Estatut preveia un règim de doble oficialitat lingüística, d'acord amb el qual «[e]l idioma catalán será, como el castellano, lengua oficial en Cataluña». D'antuvi, com en el cas del projecte aprovat per la Diputació provisional de la Generalitat, el temps utilitzat era el futur, per la qual cosa aquí tampoc no quedava clar si es tractava d'una declaració o d'un anunci d'un règim de doble oficialitat i, en el segon cas, quina havia d'ésser la norma que el materialitzés. En segon lloc, hom parlava de *lengua oficial*, no pas de *lengua cooficial*, la qual cosa, *prima facie*, desmuntava la base per establir un estatus subordinat per a la llengua catalana. Altrament, el català hi era la primera llengua esmentada com a oficial, cosa que fins i tot podria ésser al·legada per donar-li una certa preeminència. En canvi, desapareixia l'article definit del Projecte català referit a l'oficialitat de la llengua catalana, la qual cosa dificultava les possibles interpretacions del precepte tendents a establir àmbits d'ús exclusiu o prioritari per al català en la normativa de desenvolupament. A més, la Comissió establia tot seguit tres àmbits de desoficialització de la llengua catalana, per tal com (a) introduïa l'article definit en la declaració o anunci d'oficialitat del castellà en els àmbits d'ús en què el català no era esmentat,⁷² la qual cosa era indicativa que aquesta fóra de caràcter exclusiu, i estenia aquests àmbits, els quals, de cenyir-se a «les relacions amb el Govern de la República» (article 5 del Projecte català), ara abastaven tant (b) el conjunt l'Administració central («las autoridades del Estado»), sense restriccions quant als òrgans perifèrics radicats en territori català, com (c) les relacions de les administracions

71. Les visions de la conformitat amb la Constitució de la declaració d'oficialitat de llengües altres que el castellà distaren d'ésser unànimes dins la mateixa comissió de les Corts encarregada d'elaborar el dictamen sobre el Projecte de l'Estatut. En efecte, mentre el comissionat radical socialista San Andrés assegurà en una intervenció parlamentària en nom de la Comissió que al mateix article 4 de la Constitució hom «declara» la «cooficialidad» (DSCCRE 184, 16-06-1932, 6277), amb força més realisme el comissionat radical Gerardo Abad Conde apuntà, també en seu parlamentària i en nom de la Comissió, que la declaració de doble oficialitat entre català i castellà «es el máximo de concesiones que se pueden hacer dentro de la Constitución» (DSCCRE 184, 16-06-1932, 6269). *Stricto sensu*, tot i que hom pot discutir raonablement l'afirmació del diputat de la minoria agrària Cándido Casanueva que «la Constitución no admite más que un idioma oficial», és inapel·lable el fet que, en lectura literal del text de l'article 4 aprovat per les Corts, «no habla para nada de cooficialidad», tal com apuntava tot seguit aquest diputat (DSCCRE 188, 23-06-1932, 6395).

72. «En las relaciones oficiales entre Cataluña y el resto de España, así como entre las de las autoridades del Estado con las de Cataluña, *la lengua oficial será el castellano.*» La cursiva és afegida.

catalanes amb les de la resta del territori espanyol, cosa que implicava de bandejar el català també de les relacions oficials de la Generalitat amb la resta del domini lingüístic català sota sobirania espanyola. Això, a més, adés implicava una restricció *ex ante* als eventuais estatuts de la resta del domini territorial del català que el declaressin oficial, adés posava les bases per a problemes de compatibilitat entre l'Estatut de Catalunya i els estatuts d'aquests territoris, la qual cosa envaïa les competències d'aquests subjectes autonomitzables,⁷³ per tal com els qüestionava *de facto* la mateixa capacitat de declarar oficial la llengua catalana, en la mesura que es predeterminava des de l'Estatut de Catalunya que l'única llengua oficial a la resta del domini lingüístic català fóra el castellà. O, si més no, construïa un concepte hiperrestrictiu de l'oficialitat lingüística, d'acord amb el qual aquesta ni tan sols contenia la implicació de validesa plena de l'ús pels poders públics de la llengua a què s'aplica. I és que tant l'Avantprojecte d'Estatut de la regió valenciana, aprovat l'11 de juliol de 1931 per la comissió nomenada per la Diputació i l'Ajuntament de València i altres ajuntaments de la província (art. 2),⁷⁴ com el Projecte d'Estatut autonòmic de Mallorca i Eivissa, aprovat el 23 de juliol del mateix any per l'Assemblea d'ajuntaments i entitats convocada pel president de la Diputació Provincial de Balears (art. 2),⁷⁵ havien previst l'oficialitat del català. De tal manera que, tot i el fracàs d'aquestes dues iniciatives, si els projectes autonomistes que les seguíssin, com era previsible, contenien preceptes amb aquest contingut i eren aprovats per les Corts, l'única via possible per salvar la contradicció suara esmentada hauria estat l'absurd que, en les relacions entre les administracions catalanes i les de la resta del domini lingüístic català, almenys les primeres tinguessin estatutàriament vedada la possibilitat d'utilitzar-hi una llengua declarada oficial als territoris sota la respectiva jurisdicció.

A més, la Comissió afegí al mateix article la prescripció d'utilitzar totes dues llengües a «[t]oda disposición oficial dictada dentro de Cataluña». Aquest precepte

73. Amb motiu de la intervenció del diputat de la minoria catalana Martí Esteve en defensa del redactat del Projecte català en aquest punt, on els usos lingüístics previstos es limitaven a les relacions oficials entre les administracions catalanes i el govern de la República, el comissionat radical Abad Conde imputà gratuïtament als esmenants exactament el que havia fet la Comissió: «dar facultades a esta región [en realitat, a si mateixa] para legislar sobre el idioma que se había de hablar en otras regiones extrañas a Cataluña» (DSCCRE 184, 16-06-1932, 6266). En efecte, per més que retòricament Abad Conde proclamés que «el «Parlamento español, como soberano de toda España, para su vigencia exclusiva en Cataluña, no puede tratar del idioma que propondrán en su día, si quieren erigirse en regiones, Valencia o Baleares», era exactament això el que feia la Comissió: utilitzar el dictamen sobre l'Estatut de Catalunya per prefigurar restrictivament el règim d'oficialitat lingüística de les hipotètiques entitats autònomes d'altres territoris de llengua catalana.

74. «Avantprojecte d'Estatut de la regió valenciana», reproduït a CUCÓ, *El valencianisme polític...*, 383-390.

75. *Projecte d'Estatut Autonòmic de Mallorca i Eivissa discutit i aprovat per l'assemblea d'ajuntaments i entitats convocada pel Sr. president de la Diputació Provincial de Balears i reunita en el Teatre Principal de la Ciutat de Mallorca els dies 20, 21, 22 i 23 de juliol de 1931*, Palma, Escola Tipogràfica Provincial, 1931.

implicava la concepció restrictiva de l'oficialitat lingüística que hem avançat adés, on aquesta ni tan sols suposa l'eficàcia jurídica plena dels actes comunicatius realitzats pels poders públics en la llengua en qüestió, fins al punt que semblava reconèixer implícitament una mena de dret ciutadà a al·legar ignorància d'un idioma oficial com a motiu jurídicament vàlid per rebutjar les comunicacions que s'hi emetessin. Això resultava contradictori amb la presumpció de l'abast igual de la doble oficialitat, per tal com l'article 4 de la Constitució de la República havia establert el deure de saber castellà. Aquesta addició també fou rebutjada als vots particulars i esmenes dels comissionats i altres diputats de la minoria catalana. Martí Esteve titllà aquesta clàusula de «casuismo excesivo» i de «regresión con respecto al estado de hecho actual, y no sólo con respecto al estado de hecho actual desde que hay República en España, sino también por lo que se refiere al anterior». En efecte, Esteve recordà que, a l'època de la Mancomunitat de Catalunya i fins i tot abans, tant l'Ajuntament de Barcelona com altres municipis catalans «usaban únicamente, sin que significara desdoro ni desprecio de la lengua castellana, el idioma catalán». A més, el diputat català afirmà que la imposició del bilingüisme en els textos oficials suposaria també «complicación» «para la vida, no ya de la Generalidad, sino especialmente de los pequeños Municipios catalanes».⁷⁶

Quant als drets lingüístics individuals reconeguts a l'article 5 del Projecte català, la Comissió els mantingué, amb l'única diferència que, al dictamen, el reconeixement del dret dels «ciudadanos de habla no catalana» a «hacer uso de la lengua oficial que elijan» davant «los Tribunales de Justicia y ante los órganos de la Administración» era immediat, mentre que, al Projecte plebiscitat, hom el remetia al desplegament que se'n fes a l'Estatut interior. Pel que feia als drets lingüístics dels catalanoparlants, la Comissió es limità a traduir el text del Projecte català. Cal assenyalar, però, la incompletesa formal d'aital declaració de drets, atès que no explicitava el dret a utilitzar el català amb les administracions catalanes, la qual cosa constituïa un defecte en el cas del dictamen, per tal com aquí s'establí un règim de doble oficialitat.

Finalment, la Comissió afegí una clàusula a l'article sobre competències de legislació exclusiva i execució directa de la Generalitat que contenia una altra restricció *ex ante* per als estatuts de la resta del domini territorial del català que el declaressin oficial o, altrament, posava les bases per a problemes de compatibilitat entre l'Estatut de Catalunya i el d'aquests territoris. En efecte, a l'apartat d de l'article 11 del dictamen hom prescriví que «[l]os respectivos fedatarios públicos de Cataluña expedirán la traducción en castellano de los documentos que hubieran de surtir efecto fuera del territorio catalán». D'antuvi, el fet que una llengua fos oficial tan sols en algun territori de la República no impedia que les administracions en qüestió disposessin de serveis especialitzats en la llengua esmentada, per la qual cosa el fet de fixar al mateix Estatut una qüestió susceptible d'ésser desenvolupada en sentits divergents només es pot interpretar com a mostra d'una concepció restrictiva de l'oficialitat. Molt més problemàtic, però, era el fet que la Comissió res-

76. DSCCRE 184, 16-06-1932, 6265-6266.

tringís l'ús del català en l'exercici de la fe pública al territori del Principat, per tal com ja hem esmentat que tant a l'Avantprojecte d'Estatut de la regió valenciana com al Projecte d'Estatut autonòmic de Mallorca i Eivissa hom preveia l'oficialitat del català. Sorprenentment, però, a diferència de la clàusula anàloga de l'article 5 adés comentada, aquesta no fou objecte d'impugnació pels comissionats ni la resta de diputats de la minoria catalana.

El 9 de juny, la Comissió redactà de nou el títol I del dictamen (la denominació del qual passà, seguint la proposta expressada en un vot particular pel comissionat radical Abad Conde,⁷⁷ de «Del territorio y de los ciudadanos de Cataluña» a unes asèptiques «Disposiciones generales»). En el nou text,⁷⁸ el contingut del qual es reduïa de vuit articles a cinc, el règim d'oficialitat lingüística quedava fixat a l'article 2. Seguint la proposta del comissionat de la minoria al Servicio de la República, Vicente Iranzo, i del radical García Lozano, el nou article 2 contenia tant el precepte que imposava el castellà en els documents que haguessin de tenir efecte fora de Catalunya, situat a l'apartat d de l'article 11 del dictamen inicial, en què pertanyia al títol II («Atribuciones de la Generalidad de Cataluña»), com el que ho feia als documents públics autoritzats per fedataris de Catalunya, en cas que ho demanessin els interessats, absent al dictamen inicial, sense reconèixer específicament el dret a demanar-los també en català.

A més, la Comissió afegí *motu proprio* una altra clàusula restrictiva de l'oficialitat declarada del català i contrària al principi d'igualtat de drets respecte als usos de les llengües oficials presumible en un règim de doble oficialitat. En efecte, al tercer paràgraf de l'article, la Comissió prescrivia el següent:

A todo escrito a [sic] documento judicial que se presente ante los Tribunales de Justicia redactado en lengua catalana, deberá acompañarse su correspondiente traducción castellana, si así lo solicita alguna de las partes.

En realitat, aquest precepte introduïa un altre àmbit de desoficialització de la llengua catalana, o restringia l'abast del mateix concepte d'oficialitat, atès que no reconeixia la plena eficàcia jurídica dels actes comunicatius realitzats en un idioma oficial sense necessitat de traducció. En segon lloc, a banda dels dubtes que podria plantejar aquest precepte respecte a qui correspondria assumir el cost de la traducció i quin text hauria de prevaler en cas de dubte o contradicció entre tots dos, l'aspecte més lesiu per als drets lingüístics i la seguretat jurídica dels ciutadans era l'omissió de clàusula simètrica respecte a la traducció al català en el supòsit que alguna de les parts ho demanés.

77. «Votos particulares del Sr. Abad Conde, uno al epígrafe del Título I y otro a cada uno de los arts. 3.º y 4.º del dictamen de la Comisión sobre el Estatuto de Cataluña», DSCCRE 177, 3-06-1932, apèndix 2, 1.

78. «Artículos del Título I del dictamen de la Comisión sobre el proyecto de Estatuto de Cataluña, nuevamente redactados», DSCCRE 180, 9-06-1932, apèndix 2, 1.

A la darrera prescripció de l'article 5 del dictamen inicial (bilingüisme a les disposicions oficials dictades a Catalunya), la Comissió afegí el terme *resolución*.⁷⁹ Segons declarà en sessió parlamentària el comissionat radical socialista Miguel San Andrés, el sentit d'aquesta addició era de donar «mayor amplitud» al criteri bilingüista.⁸⁰

El 16 de juny, diputats d'Acción Republicana i de la minoria radical presentaren una esmena a la tercera frase (segon paràgraf) de l'article 2 del dictamen novament redactat, on proposaven el text següent:

Toda disposición o resolución oficial dictada dentro de Cataluña deberá ser publicada en ambos idiomas. La notificación se hará también en la misma forma, caso de solicitarlo parte interesada.⁸¹

En defensa de l'esmena, el diputat Peñalba al·legà que el cas de les notificacions a particulars «aconseja, por economía administrativa, no se hagan las notificaciones en los dos idiomas sino cuando lo solicite parte interesada». Així mateix, apuntà que l'esmena, a diferència de molts arguments que se sentiren en aquests debats, «no constituye en rigor nada que signifique otra cosa que el pleno reconocimiento de la categoría, del rango idéntico para los dos idiomas a emplear».⁸² En aquest punt, tot i el manteniment de la imposició dels usos bilingües a les disposicions i resolucions oficials, almenys hom reduïa el casuisme del text del dictamen, de manera que deixava un cert marge al desenvolupament normatiu que en fessin les mateixes administracions catalanes. El president de la Comissió anuncià que aquesta acceptava l'esmena.⁸³ Finalment, l'article 2 fou aprovat en votació nominal a la sessió del 23 de juny.⁸⁴

Ensenyament: competència, règim lingüístic i finançament

Al primer dictamen, la Comissió mantingué, en general, l'article 31 del Projecte (també el número): la Generalitat hauria de mantenir escoles primàries en castellà amb el català com a assignatura allà on hi hagués una quantitat mínima d'«infants de llengua castellana», per bé que la rebaixava dels quaranta del Projecte a trenta. A més, afegí l'obligació que el castellà s'utilitzés «también como instrumento de enseñanza» també a la resta d'escoles primàries de la Generalitat, per bé que això no constituïa cap addició substantiva, ans era una mera reiteració del que ja es preveia al mateix article 50 de la Constitució. De més gravetat per a l'autogovern

79. «Toda disposición o resolución oficial dictada dentro de Cataluña, deberá ser publicada o notificada en ambos idiomas.» La cursiva és afegida.

80. DSCCRE 184, 16-06-1932, 6274.

81. «Enmienda del Sr. Peñalba al párrafo 2.º del art. 2.º del dictamen de la Comisión sobre el Estatuto de Cataluña», DSCCRE 184, 16-06-1932, apèndix 1, 1.

82. DSCCRE 188, 23-06-1932, 6407.

83. DSCCRE 188, 23-06-1932, 6408.

84. DSCCRE 188, 23-06-1932, 6422.

català era el fet que l'ensenyament desaparegués de les matèries la legislació i execució de les quals correspondrien a la Generalitat (enumerades a l'article 11 del dictamen) i hom es limités, a l'article 10, a autoritzar-la a «crear los Centros de enseñanza que estime oportunos» i «independientemente de las instituciones docentes y culturales del Estado», la qual cosa significava que els centres de l'Administració central no li serien traspassats.⁸⁵ A més, la Comissió no especificava cap tipus de disposició lingüística per a aquests centres, d'on resulta força induïble que donava per fet que la llengua vehicular hi fóra el castellà, ja que el dictamen no contenia cap disposició regulatòria de les escoles de l'Administració central a Catalunya. Amb motiu de la defensa del dictamen davant un vot particular a aquest article, el president de la Comissió afirmà que el text era una solució de compromís per compatibilitzar el repartiment competencial entre la Generalitat i l'Administració general de l'Estat,⁸⁶ de tal manera que aquella «cree el número de escuelas necesarias para completar sus estudios catalanes, y el Estado conserve las actuales».⁸⁷ Tanmateix, com féu notar el diputat de la minoria basconavarresa Jesús María Leizaola,⁸⁸ aquesta rebaixa de les competències de la Generalitat no es deduïa del marc competencial establert a la Constitució, per tal com l'ensenyament no figurava a l'article 14 ni al 15 de la llei fonamental de la República i, doncs, en aplicació de l'article 16, la competència legislativa exclusiva i executiva directa hauria pogut correspondre a la Generalitat. En qualsevol cas, aquesta interpretació restrictiva de l'article 16 de la Constitució no resultava lesiva tan sols per a l'autonomia de Catalunya, ans també per a la de la resta de països on hi havia iniciatives autonomistes en marxa, per tal com creava un precedent.

Aquesta reducció del marc competencial de la Generalitat resultava especialment problemàtica per a la possibilitat real d'exercir la potestat de crear centres d'ensenyament si la considerem conjuntament amb el canvi de criteri que imposà la Comissió pel que feia al finançament de la Generalitat. En efecte, si, en el títol d'Hisenda del Projecte de l'Estatut avalat en referèndum, la participació catalana en el finançament de les despeses generals de l'Administració general de l'Estat es limitava a la part proporcional de la seva població mitjançant les contribucions indirectes i amb el mecanisme compensatori previst a l'article 21, en cas que aquesta aportació fos insuficient o excessiva, ara la totalitat dels impostos correspondria

85. Així ho afirmà el diputat radical socialista Fernando Valera, qui, significativament, inlogué aquest fet entre els arguments esgrimits a la intervenció en favor del dictamen: «[l'article 10 del dictamen] dice [que la Generalitat té potestat per a] "crear centros docentes", lo cual presupone que todos los centros docentes actualmente existentes en Cataluña que son del Estado, continuarán siendo del Estado, puesto que la Generalidad para tenerlos ha de crearlos». DSCCRE 193, 1-07-1932, 6642.

86. DSCCRE 204, 21-07-1932, 7236. A la sessió del 20 de juliol, havia exposat amb claredat el caràcter de solució de compromís de l'article: «Esta fórmula, muy trabajosamente conseguida en el seno de la Comisión, aseguraba y asegura suficiente elasticidad lo mismo a las enseñanzas del Estado que a las enseñanzas de la Generalidad». DSCCRE 203, 20-07-1932, 7231.

87. DSCCRE 204, 21-07-1932, 7237.

88. DSCCRE 204, 21-07-1932, 7244.

a l'Administració central, llevat d'aquells que l'Estatut transferia a la Generalitat per finançar l'exercici de les seves funcions sobre les matèries reconegudes com de la seva competència (art. 17 del dictamen de la Comissió de les Corts). Aquest canvi de criteri implicava el risc de no disposar de prou recursos tributaris per finançar la intervenció en matèries sobre les quals la Generalitat no disposés de competència legislativa exclusiva, com era el cas de l'ensenyament. En aquest sentit, hi havia el risc que, si els recursos tributaris ordinaris de la Generalitat no eren suficients per finançar els centres d'ensenyament de l'Administració catalana, aquesta hagués d'instaurar tributs addicionals, tal com recollia l'article 24 del dictamen (18, al text aprovat), amb la qual cosa, com apunta Ferrer i Gironès, «si volíem conrear la nostra cultura pròpia[,] havíem de pagar un gravamen doble».⁸⁹ I, tot i els diversos canvis experimentats al títol d'hisenda durant el procés de tramitació parlamentària del dictamen, aquest criteri romandria inalterat (art. 16 del text finalment aprovat).⁹⁰ Precisament per assegurar la viabilitat política i financera de la competència reconeguda a la Generalitat en matèria d'ensenyament, el diputat radical socialista Francisco Barnés i altres diputats republicans i galleguistes presentaren una esmena a l'article 10 del dictamen, d'acord amb la qual el text havia d'ésser el següent:

La Generalidad de Cataluña podrá crear y sostener los Centros de enseñanza, en todos los grados y órdenes, que estime oportunos, siempre con arreglo a lo dispuesto en el artículo 50 de la Constitución y con independencia de las Instituciones docentes y culturales del Estado. Al estructurar este Estatuto la Hacienda propia de Cataluña, deberán asegurarse a la Generalidad los medios económicos suficientes para el sostenimiento de dichos Centros.

El Estado reconocerá a los certificados de estudios y grados académicos otorgados por todos los Centros de enseñanza de la Generalidad, con arreglo al plan de estudios, pruebas y requisitos fijados por el Estado con carácter general, igual validez y eficacia para la obtención de los títulos respectivos que a los que procedan de las otras Instituciones de cultura de la República.

La Generalidad se encargará de los servicios de Bellas Artes, Museos, Bibliotecas, Archivos y Conservación de Monunmentos [sic].⁹¹

89. F. FERRER I GIRONÈS, *La persecució política de la llengua catalana*, Barcelona, Edicions 62, 1993, 6a ed., 169.

90. Sobre l'aplicació d'aquests criteris de finançament, disposem de les dades proporcionades per la Conselleria de Finances de la Generalitat, el 27 de setembre de 1934, sobre els ingressos derivats dels tributs cedits íntegrament a la Generalitat i el cost dels serveis transferits. Així, d'acord amb les xifres de la Conselleria, els primers sumaven 73.051.884,97 pessetes, mentre que els costos dels serveis assumits per la Generalitat –i entre els quals el balanç no incloïa l'ensenyament– pujaven a 83.047.600,18. *La Vanguardia*, 27-09-1934, 4.

91. «Enmienda del Sr. Barnés al art. 10 (antiguo) del dictamen de la Comisión sobre el Estatuto de Cataluña», DSCCRE 203, 20-07-1932, apèndix 8, 1.

Aquest redactat, doncs, garantia que el fet de crear i mantenir centres no quedaria sotmès a les contingències pressupostàries, gràcies al mandat, consignat a l'Estatut mateix, de destinar una partida amb aquesta finalitat al títol d'hisenda. Tanmateix, durant el debat sobre aquesta esmena, Barnés admeté que aquesta proposta concreta referida al finançament havia generat dissensions dins la seva mateixa minoria i anuncià que la retirava.⁹²

A la sessió del 27 de juliol, durant la discussió d'aquesta esmena, el comissionat gallec autonomista, Poza Juncal, llegí la nova proposta de la Comissió per a aquest article, la qual recollia parcialment el contingut d'aquesta esmena.⁹³ Pel que feia a la qüestió del finançament dels centres titularitat de la Generalitat, la formulació quedava notòriament esmoreïda i no quedava clar si aquest article contenia un mandat específic de garantir estatutàriament el finançament dels centres d'ensenyament:

La Generalidad de Cataluña podrá crear y sostener los Centros de enseñanza, en todos los grados y órdenes[,] que estime oportunos, siempre con arreglo a lo dispuesto en el artículo 50 de la Constitución y con independencia de las instituciones docentes y culturales del Estado *y con los recursos de la Hacienda de la Generalidad dotada por este Estatuto.* [La cursiva és afegida.]

En efecte, mentre que a l'esmena de Barnés s'especificava que (a) «deberán asegurarse a la Generalidad los medios económicos suficientes para el sostenimiento de dichos Centros» i que (b) això s'havia de fer «[a]l estructurar este Estatuto la Hacienda propia de Cataluña», en el nou dictamen de la Comissió només restava clar que (a) a l'Estatut es recolliria que hi hauria una hisenda per a la Generalitat i (b) que la Generalitat finançaria els seus centres. Ara bé: a l'article no es garantia que la Generalitat disposaria de prou recursos per finançar-los, sinó tan sols que, en cas que en volgués crear, els havia de finançar amb els recursos que li reportés aquesta hisenda. Significativament, a la seva intervenció en contra del nou redactat de l'article, el comissionat de la minoria catalana Joan Lluhí féu notar que al text no s'especificava a quina administració correspondria la responsabilitat de finançar els centres de la Generalitat, per la qual cosa alertà que «esa posibilidad que establecemos aquí de crear Centros de enseñanza se convierta en ilusoria».⁹⁴ I l'any 1937, el conseller de Cultura de la Generalitat, Antoni M. Sbert, denunciaria que la facultat de la Generalitat per crear escoles noves havia quedat en mera formalitat, atès el problema del finançament.⁹⁵

92. DSCCRE 207, 27-07-1932, 7391.

93. «Artículo 10, nuevamente redactado, del proyecto de Estatuto de Cataluña», DSCCRE 207, 27-07-1932, apèndix 9, 1.

94. DSCCRE 207, 27-07-1932, 7397.

95. SBERT, «Organització de l'obra...», 11. Segons Anna Sallés, durant el bienni 1931-1933 es construïren 1019 escoles a Catalunya, però el finançament anà a càrrec de l'Administració central. SALLÉS, «Ensenyament...», 101.

L'esmena esmentada de Barnés també tractava la qüestió de la jurisdicció sobre la Universitat de Barcelona (no esmentada al Projecte de l'Estatut de Catalunya avalat en referèndum):

Si la Generalidad lo propone, el Gobierno de la República podrá otorgar a la Universidad de Barcelona un régimen de autonomía; en tal caso, ésta se organizará como Universidad única, regida por un Patronato que ofrezca a las lenguas y a las culturas castellana y catalana las garantías recíprocas de convivencia en igualdad de derechos para profesores y alumnos.

Aquesta proposta era problemàtica amb vista a dissenyar una universitat lingüísticament catalana, atesa la naturalesa altament confusionària, tant des del punt de vista gramatical com conceptual, del redactat, per bé que, d'un principi tan genèric com l'establiment de «garantías recíprocas de convivencia» per a les llengües i cultures «castellana y catalana», no se n'havia de seguir necessàriament que les normes que despleguessin l'autonomia universitària haguessin de regir-se pel criteri que totes dues llengües tinguessin un ús docent equivalent quantitativament. A més, es tractava d'una autonomia universitària no garantida, tal com destacà el comissionat radical socialista San Andrés en advertir que «si es potestativo en el Gobierno de la República el conceder o no el régimen de autonomía de la Universidad de Barcelona, puede tener también el derecho a que, si ese régimen de autonomía concedida a la Universidad, esa concesión del Gobierno no responde a la finalidad que con la misma se persigue, lo mismo que la concedió, puede derogarla».⁹⁶ I precisament aquesta fórmula proposada per Barnés fou la recollida per la Comissió en aquest punt.

Finalment, l'article (amb el número 7) s'aprovà a la sessió del 2 d'agost per votació nominal.⁹⁷ Aquest article fou el que més rebuig generà entre la representació parlamentària catalana, la posició final de la qual, expressada per Lluís Companys, fou l'abstenció.⁹⁸

Encara en l'àmbit de l'ensenyament, hem d'apuntar la supressió de l'article 31 del dictamen. Després de l'acceleració del tràmit parlamentari arran del cop d'Estat fracassat del general Sanjurjo, el 9 d'agost, entre els arguments del qual hi havia precisament la qüestió de l'autonomia catalana, l'estratègia de les forces lleials a la República per superar l'obstrucció parlamentari que duïa a terme la minoria agrària fou la supressió i agrupació d'articles.⁹⁹ En aquest context, el vot particular

96. DSCCRE 208, 28-07-1932, 7467.

97. DSCCRE 210, 2-08-1932, 7570.

98. DSCCRE 210, 2-08-1932, 7554.

99. Vegeu J. M. ROIG ROSICH, *L'Estatut de Catalunya a les Corts Constituents (1932)*, Barcelona, Curial, 1978, 56. En efecte, després del 9 d'agost, la Comissió reduí els títols VIII («De la adaptació de servicios», format per sis articles) i IX («Régimen transitorio», que en constava de cinc) a un article únic afegit com a disposició transitòria. Com fa notar Roig Rosich, el 9 d'agost «[f]eia tres mesos que durava la discussió i hi havia nou articles aprovats», mentre que «els altres nou que faltaven més la disposició transitòria s'aprovarien en un sol mes» (ROIG ROSICH, *L'Esta-*

emès pel comissionat de la minoria socialista Miguel Bargalló en què proposava de suprimir els títols V («De los conflictos de jurisdicción») i VI («De las garantías de los ciudadanos»)¹⁰⁰ afectava l'article 31 del dictamen, ubicat al títol VI. Accidentalment, aquesta supressió eixamplava el marge d'autonomia de l'Administració catalana per dissenyar la seva política lingüística escolar.

La competència en català i els càrrecs de designació pública

L'11 d'agost, el comissionat Miguel San Andrés emeté un vot particular en què proposava de consignar com a article separat l'apartat b de l'article 11, refós amb l'apartat c, al qual proposava modificacions importants.¹⁰¹ L'article del dictamen enumerava les «funcions» la legislació exclusiva i l'execució directa de les quals correspondrien a la Generalitat; l'apartat objecte del vot particular era el referent a l'Administració de justícia, funció notarial i registre de la propietat. Pel que feia a la qüestió estrictament lingüística, San Andrés afegia la designació dels notaris com a facultat de la Generalitat i establia com a condició inexcusable per accedir als càrrecs de fiscal i registrador la competència en català, com també proposava que aquesta fos «condició preferent» a tots els concursos convocats per la Generalitat:

Los notarios los designará la Generalidad mediante oposición o concurso, que convocará ella misma con arreglo a las leyes del Estado. Cuando conforme a éstas deban proveerse las Notarías vacantes por concurso o por oposición entre notarios, deberán admitirse con iguales derechos los notarios del Estado y la Generalidad.

En cuantos concursos convoque la Generalidad serán condiciones preferentes el conocimiento de la lengua y el derecho catalanes, sin que en ningún caso pueda establecerse la excepción de naturaleza o vecindad. Los fiscales o registradores designados para Cataluña deberán conocer la lengua y el derecho catalanes.

Val a dir que ni el Projecte avalat en referèndum ni el dictamen de la Comissió de les Corts no especificaven condicions lingüístiques per ocupar a places o càr-

tut..., 156). De la magnitud de la retallada del text estatutari en el procés de tramitació parlamentària en dona fe el fet que, dels 52 articles de què constava el Projecte plebiscitat, la versió aprovada per les Corts quedés reduïda a 18 i una disposició transitòria. I, tal com assenyala el mateix Roig Rosich, la supressió d'articles servia per «accelerar la discussió, però també, a la vegada, a escurçar les facultats autonòmiques» (ROIG ROSICH, *L'Estatut...*, 165).

100. «Voto particular del Sr. Bargalló proponiendo se supriman los Títulos V y VI, y dando nueva redacción al art. 15 del dictamen de la Comisión sobre el proyecto de Estatuto de Cataluña», DSCCRE 221, 19-08-1932, apèndix 2, 1. A la sessió del mateix dia, el president de la Comissió anuncià que aquesta acceptava el vot. DSCCRE, 221, 19-08-1932, 8089.

101. «Voto particular del Sr. San Andrés proponiendo que el apartado b) del artículo 11 se fije en un artículo separado después del art. 11 del dictamen de la Comisión sobre el Estatuto de Cataluña», DSCCRE 216, 11-08-1932, apèndix 7, 1-2.

recs de designació pública, potser perquè hom considerava l'exigència de competència en català per accedir-hi com a conseqüència inherent a l'oficialitat de la llengua catalana. Atès, però, el caràcter marcadament casuístic de l'article 2, no resultava gens sobrer d'especificar requisits lingüístics per a aquest tipus de places i càrrecs. Tanmateix, el fet que, llevat dels càrrecs de fiscals i registradors, la norma bàsica de l'autonomia catalana concretés que la competència en català fos condició preferent als concursos convocats per l'Administració de la Generalitat podria resultar problemàtic, en la mesura que aquesta disposició podria ésser utilitzada per impugnar concursos en què s'establís l'acreditació de competència en català com a requisit. Precisament, després que la Comissió anunciés que acceptava aquest vot particular, el diputat de la minoria catalana Amadeu Hurtado presentaria una esmena a aquest mateix paràgraf, per la qual proposava de substituir *condiciones preferentes* per *condiciones obligatorias*.¹⁰²

A la sessió de l'endemà, el diputat de la minoria al Servicio de la República Iranzo, en nom de la Comissió, anuncià que havia decidit, en la línia d'aquest vot particular, que «lo que afecta a la Administración de Justicia, Notarías y registradores» es traslladaria a «artículos posteriores»¹⁰³ i l'article s'aprovà en aquesta mateixa sessió, amb l'apartat *b* de l'article 11 del dictamen inicial suprimit.¹⁰⁴ Just després de l'aprovació de l'article, el president de la Comissió anuncià que aquesta acceptava el vot de San Andrés, el qual quedava com a article nou.¹⁰⁵ A la sessió del 17, després que s'informés que bona part de les esmenes presentades havien estat retirades, l'article 12 quedà aprovat sense discussions addicionals.¹⁰⁶ Tanmateix per causes que ignorem, al text sencer de l'Estatut finalment sotmès a votació,¹⁰⁷ el text del vot particular de San Andrés sobre l'apartat *c* de l'article 11 del dictamen inicial, el qual, d'acord amb el seu contingut mateix, havia d'anar en un article separat de l'11, que la Comissió deia que havia acceptat i que així es votà tant l'article 11 com el 12 (amb el vot introduït), figura a l'article 11. La Comissió no només no explicà per què havia faltat al mandat parlamentari en aquest punt, ans ni tan sols informà del canvi.

La (no-)agregació de territoris

Una mostra de les rebaixes de què fou objecte el Projecte aprovat en plebiscit pel poble masculí de Catalunya en el procés de tramitació a les Corts espanyoles fou la supressió *in toto* de l'article que regulava el procediment d'agregació de territoris a

102. «Enmienda del Sr. Hurtado al art. 12 del dictamen de la Comisión sobre el Estatuto de Cataluña», DSCCRE 218, 16-08-1932, apèndix 12, 1. L'endemà que hagués estat presentada, però, s'informà que l'esmena havia estat retirada. DSCCRE, 219, 17-08-1932, 7999.

103. DSCCRE 217, 12-08-1932, 7887.

104. DSCCRE 217, 12-08-1932, 7900.

105. DSCCRE 217, 12-08-1932, 7900-7901.

106. DSCCRE 219, 17-08-1932, 7999.

107. «Proyecto de Estatuto de Cataluña, aprobado definitivamente», DSCCRE 233, 9-09-1932, apèndix 3, 1-5.

l'entitat autònoma catalana. Això significava reduir tant l'àmbit territorial de vigència de l'oficialitat del català com els àmbits d'ús oficial de la llengua catalana al Principat mateix, atesa la imposició de l'ús del castellà per a les relacions oficials de les institucions catalanes amb les de la resta de l'Estat, establerta a l'article 2, com també la inaccessibilitat dels drets lingüístics reconeguts a l'Estatut per als ciutadans de la resta de territoris del domini lingüístic català, almenys mentre al seu territori no s'aprovés un estatut propi i s'hi establís un règim de doble oficialitat.

Després que el dictamen inicial de la Comissió restringís el marc territorial agregable a l'entitat autònoma afegint-hi la condició de *limítrofe* –la qual cosa, *stricto sensu*, significava l'exclusió de les illes Balears i Pitiüses i de les províncies de València i Alacant–, el comissionat radical Abad Conde emeté un vot particular i altres diputats de la mateixa minoria presentaren una esmena en què proposaven, ras i curt, de suprimir l'article.¹⁰⁸ I així quedà al dictamen sobre el títol I presentat el 9 de juny.¹⁰⁹ Val a dir que, per bé que hom al·legués l'article 13 de la Constitució com a fonament jurídic per suprimir-lo,¹¹⁰ aquest es limitava a interdir «la Federación de regiones autónomas», quan, en realitat, l'article 4 del Projecte de l'Estatut regulava el procediment d'agregació de territoris a Catalunya, el qual era en aquell moment l'únic territori autònom de l'Estat. Així, doncs, l'article 13 de la Constitució no deia res sobre la possibilitat d'agregació de territoris no autònoms a d'altres que sí que ho eren. Precisament el comissionat de la minoria catalana Antoni Xirau exposà aquest argument a la intervenció parlamentària del 16 de juny en defensa del vot particular en què proposava de restituir l'article al dictamen.¹¹¹ És per això que no hi havia cap raó jurídica per considerar l'article 4 del Projecte de l'Estatut votat en referèndum com a contrari al 13 de la Constitució. A tot estirar, hom podia desplaçar-lo a l'apartat sobre el règim transitori, per indicar que la possibilitat d'agregació de nous territoris a Catalunya només fóra possible mentre els territoris agregables no es constituïssin com a regions autònomes pròpies o quedessin integrats en altres entitats autònomes.

108. «Votos particulares del Sr. Abad Conde, uno al epígrafe del Título I y otro a cada uno de los arts. 3.º y 4.º del dictamen de la Comisión sobre el Estatuto de Cataluña», DSCCRE 177, 3-06-1932, apèndix 2, 1; «Enmienda del Sr. Ulled al art. 4.º del dictamen de la Comisión sobre el Estatuto de Cataluña», DSCCRE 177, 3-06-1932, apèndix 10, 1.

109. «Artículos del Título I del dictamen de la Comisión sobre el proyecto de Estatuto de Cataluña, nuevamente redactados», DSCCRE 180, 9-06-1932, apèndix 2, 1.

110. Aquest fou l'argument, en nom de la Comissió, del representant de la minoria radical Lara, per bé que admeté que «el artículo 13 de la Constitución, de una manera expresa y concreta, no prohíbe más que la federación de regiones autónomas». Davant això, Lara recorregué a una interpretació extensiva, apel·lant a l'esperit de l'article, d'acord amb la qual «la finalidad que tiene esa prohibición es impedir que se puedan constituir grandes núcleos político-administrativos que puedan romper el equilibrio orgánico del Estado», de manera que «si la Constitución no quiere que tales núcleos se constituyan por ese procedimiento de la federación de regiones, tampoco puede querer que se formen mediante una serie de agregaciones sucesivas, parciales». DSCCRE 184, 16-06-1932, 6259.

111. DSCCRE 184, 16-06-1932, 6257.

Conclusions

La introducció del terme *idioma oficial* a l'ordenament jurídic espanyol és conseqüència del conflicte entre el castellà i la resta de llengües peninsulars, molt en particular, el català. Arran de la introducció pel catalanisme del concepte de *llengua oficial* en el llenguatge polític espanyol per reivindicar el reconeixement jurídic de la llengua catalana, el poder polític espanyol l'introduí a l'ordenament jurídic, però amb la intenció de protegir la supremacia de què ja gaudia *de facto* el castellà a les administracions públiques i institucions que en depenien. Aquest conflicte juridicopolític, iniciat durant el règim de la primera restauració borbònica, arribà al zenit durant la Segona República. En efecte, durant la seva breu existència, el govern de la República catalana constituït el 14 d'abril de 1931 elaborà un esborrany sense datar sobre el règim lingüístic del projectat Estat català de la Confederació ibèrica que, segons el report de Francesc Bonamusa, proposava l'oficialitat de la llengua catalana a Catalunya i la «cooficialitat» català-castellà a les relacions amb el poder federal i els organismes que en depenien i el reconeixement transitori de drets lingüístics als ciutadans de llengua castellana en llurs relacions amb els poders públics. El règim d'oficialitat lingüística prefigurat al Projecte de l'Estatut de Catalunya aprovat per la Diputació provisional de la Generalitat i pel poble masculí del Principat també recollí l'oficialitat del català, amb alguna rebaixa substancial quant al tractament de la llengua catalana, com ara la indeterminació del seu estatut jurídic en les relacions amb el govern de la República, la no-transitorietat dels drets lingüístics dels ciutadans castellanoparlants o el manteniment d'escoles d'ensenyament primari amb el castellà com a llengua vehicular. En aquest context, tot i que un dels criteris observats pel constituent espanyol durant el procés d'elaboració de la llei fonamental de la República fou que aquesta quedés com un text prou indefinit per permetre que el Projecte d'Estatut de Catalunya aprovat en referèndum pel poble masculí català no el contradigués, introduí un article específic (el 4) per forçar una modificació de l'article 5 del Projecte de l'Estatut i garantir l'oficialitat del castellà a Catalunya. A més, en el procés de tramitació a les Corts espanyoles del Projecte de l'Estatut, aquestes imposaren un reguitzell de restriccions a les matèries competència a la Generalitat que depassaven la simple lectura literal de la Constitució, les més rellevants de les quals, per la connexió que tenen amb la qüestió lingüística, es donaren en matèria d'ensenyament i Hisenda. El text estatutari aprovat per les Corts prefigurava un règim de doble oficialitat lingüística (art. 2), per bé que amb àmbits de desoficialització del català: en les relacions amb el govern de la República i amb el conjunt de les administracions de fora del Principat, on quedava el castellà com a única llengua declarada oficial, com també als documents públics autoritzats per fedataris públics que haguessin de causar efecte fora de Catalunya. Així mateix, s'establia una situació jurídicament desigual entre l'oficialitat de totes dues llengües, per tal com s'imposava l'ús del castellà als tribunals de justícia, si ho demanava alguna de les parts. També s'establia una concepció restringida de l'oficialitat, en imposar a les administracions ubicades a Catalunya l'ús de totes dues llengües a totes les disposicions i resolucions oficials, la qual cosa suposava un pas enrere en l'ús oficial *de facto* del català que havia aplicat la Man-

comunitat. En matèria d'ensenyament, la competència de la Generalitat es reduí a la facultat de crear centres nous amb els seus recursos. I, en finançament, el criteri establert a l'Estatut fou que la titularitat dels tributs correspondria a l'Administració central i només se'n cedirien a la Generalitat d'acord amb la quantitat necessària per subvenir als costos derivats de l'exercici de les competències sobre matèries la titularitat de les quals li havien estat transferides específicament. De tal manera que la possibilitat d'utilitzar el sistema educatiu com a instrument de redreçament de la llengua catalana quedava en situació d'incertesa. Finalment, la supressió de l'article regulatori de l'agregació de territoris a l'entitat autònoma catalana, combinada amb les restriccions establertes a l'article 2, significava reduir l'àmbit territorial potencial de vigència de l'oficialitat del català.

Atès que la Constitució de la República i l'Estatut havien fixat les bases del règim jurídicolingüístic català i, en el cas de l'Estatut, amb un casuisme considerable, l'estratègia jurídicopolítica de la Generalitat en relació amb la qüestió lingüística consistiria a desenvolupar en la normativa catalana els preceptes establerts en aquells textos bàsics de la manera més favorable per a la llengua i la comunitat lingüística catalanes.

Finalment, cal assenyalar que el caràcter àmpliament majoritari del catalanisme al Principat i la naturalesa republicana i d'esquerra del catalanisme majoritari facilità l'aprovació de l'Estatut i el reconeixement de l'oficialitat de la llengua catalana. En canvi, allà on els nacionalismes alternatius a l'espanyol no eren majoritaris no només no s'assolí l'autonomia ni l'oficialitat de la llengua del país, sinó ni tan sols el que autoritzava la mateixa legislació espanyola, com palesa el fet que el govern de la República respongués negativament a les peticions que li arribaren del País Valencià i de les illes Balears i Pitiüses quant a l'aplicació de l'article addicional del Decret de 29 d'abril de 1931, el qual preveia la introducció de la llengua del país a l'ensenyament.